МАССА А МЕХКАШКАРА ПРОЛЕТАРЕШ, ВIАШАГIКХЕТА!

СЕРДАЛО

(«Свет»)

Советски Союза Коммунистически парте Нохч-ГIалгIайн обкома Нохч-ГIалгIайн АССР Лакхехьарча Советен Министрия Советен орган.
Орган Чечено-Ингушского обкома Коммунистической партии Советского Союза, Верховного Совета и Совета Министров Чечено-Ингушской АССР.

АРАДУВЛ 1923 ШЕРА ДЕНЗ

ЕРА, 28 ИЮЛЬ № 90 (4257). 1966 шу

Мах 2 кеп.

ХЬАЙБАШ ЛЕЛАДЕРИЙ ЛОАРХIАМЕ ДЕКХАР

Пятилетка хьалхарча шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически яхь а йоаржаяь чуйнна къахьегаш ба Нохч-ГIалгIайчен къахьегамхой. Дика чакхдаьккхар цар дIадаха ах шу. Цу юкъа чIоагIа къахьийгар республика хьайбаш леладераша а. Дог гIоздоахаш да дукхача боахамий толамаш.

Ахкан ха эггара доархIамегIа йола ха я хьайбай продукташ совъяхара. Из гIулакх дика кхета а деш республика дуккхача хьайбай фермаша, боахамаша кхетамца вIаштIехьбаьккхаб болх, дика лакхъяьй хьайбай продуктивность, тIакхийттай хIара Iаттагара йоаккха шура.

ДIадахача ах шера Iалаьмате дика толамаш даьхар Шелковской районерча «Красный пахарь» яхача колхоза хьайбаш леладераша. Юкъера лаьрхIача цига хIара Iаттагара яьккха шура 1646 килограмм хул. Во хьоккхамаш дац Грозненски плодоовощной совхозе а. Цига хIара Iаттагара яьккхай 1412 килограмм шура.

1966 шера хьалхарча ах шера хьайбай продукташ йоахилгеи кийчъелгеи алсамдаккхара йолча республика районий социалистически яхье хьалхара моттиг яьккхай Наьсарен района хьайбаш леладераша. КПСС обкома бюроси Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советои сопам баьб, социалистически яхье Наьсарен район котъяьнна хилар белгал а даьккха, КПСС обкомен Нохч-ГIалгIай АССР Министрий Советен карара кара тела цIе байракх цунга йита. Наьсарен района боахамашка дикка дегIаенай хьайбай продуктивность, иштта Iалашдаьд уж дебилга. Дулх кийчдара ах шера план район бIарчча хьайн-нача кхоачашъяьй 139 процент, шура — 126 процент.

Дика толамаш даьха боахамаш кхы дукха а да республике. ХIанз хезай республике хьалха баьннача доаркай керда цIераш. Царех я хIара Iаттагара 2383 килограмм шура яьккха Шаьла племстанце доярка П. Агеева, хIара Iаттагара 1985 килограмм шура яьккха «Терский» совхозера доярка Е. Вдовина, иштта кхыбараш.

Фермай къахьегамхоша хьа хьекхад, къахьегам кхетамца вIаштIехьбаьккхача, доакъарий база лерттIа кийчйича, хьалха латта методаш балха юкъехихьача хьайбай продуктивность лаккхайаккхаш пайда йолга. Масала йоалае мегаргья Наурски районерча Ленина цIерахча совхоз ферма. Сроахка укх ханаца нийсйича хIара Iаттагара йоаккха шура цига тIакхийттай 478 килограмм.

Белгалдаккха дезаш да цхьайолча фермашка укх шера халача балхашта механизаци яь хилар, цудухьа дикка кIезигIеннад продукци хьаяккхарга дIадоар.

Пхьабакъда, дувца дезаш да хьайбаш леладерий балха юкъера кхоачамбоацараш а. Цхьайолча фермашка лерттIа вIаштIехьбаьккхабац болх. Кхоачашъяьяц дIадахача ах шера дулхи шуреи яккхара план. Дукха моттигаш я фермашта механизаци ца еш, балха юкъехахьац кердадар. Цхьайолча хьайбай фермашка лоха я хьайбай продуктивность, эсала дебалу доахан, хIаьта лазарах хьайбаш довш моттигаш а нийслу. Масала, Сунженски района фермашка 15 килограмм лохъеннай хьайбай продуктивность. Цу тайпара моттигаш кхы а я республике.

Хьайбай продукташ яхареи кийчъяреи дIадахача ах шера план кхоачашъяьяц Советски МалгIабикен районашкарча боахамаша. Ерригача республике гIолла лаьрхIача дулх доххара ах шера план кхоачашъяьяц 12 боахамо, хIаьта шура йоххара план —10 боахамо.

Уж кхоачамбоацараш дIахо ла йиш яц. Республика хьайбаш леладерашта хIанз хьалхашка латта сийлен декхар да, ерригa торонаш оарцагI а яьха, 1966 шера шоллагIча ах шера заланеш тIехкхоачашъяр. Цхьаккха тIехьаюсаш ферма хилийта йиш яц. ХIара ферма тIа Iилман ларда тIа вIаштIехьбаккха беза къакъегам, лорае еза зоотехнически бокъонаш. ХIанз чIоагIа йовхал латтача ханa къаьстта дика гIулакх де деза хьайбашта. Массайолча ферма тIа боккъонца дика кийчъе еза доакъарий база, ремонт яь тоае еза хьайбай помещенеш. Уж декхараш хIанз керттерчарех да. Денна терко е еза шура тIакхетийтара, хьайбай продуктивность лох ца ялийтара. Ерригa торонаш оарцагIъяха еза фермашта механизаци яра. Продукцега дIадолар лохдара керттера никъ ба из.

БIарчча район хьайнцача план кхоачашъяьяле а, района цхьайолча моттигашка долаш да тIехьалуса боахамаш. ШоллагIча ах шера хилийта йиш яц уж. Берригa низ тIабахийта беза уж хьалха латтарашца нийсдара.

Укх шера дукха доахан да лоаман даьгIенашка. Уж нийса доажадарахи, хIаьта уж заготовительни пункташка дIаделилга кхетамца вIаштIехьдаккхарахи дукхагIча даькъе тийша да хьайбай продукташ яхара шоллагIча ах шера план кхоачашъелга.

Пятилетка хьалхарча шера шоллагIча ах шера план ханал хьалха кхоачашъяра шерра социалистически яхь яьржай республике. Хьайбаш леладеча фермай къахьегамхой сийлен декхар да цу яхье толам баккхар.

Партийни, профсоюзни, комсомольски организацеш декхарийла я хьайбаш леладерашта хьалхашка латта декхараш дизза кхоачашдергдолаш болх вIаштIехьбаккха.

СССР Лакхехьарча Совета Президиуме

Капитальни гIишлош хьалъяра ворхI шера плана заланеш кхоачашъеча толамаш дахарах СССР Лакхехьарча Совета Президиумо 1966 шера 26 июлерча Указаца СССР орденаши медалаши еннай гIишлош хьалъяра монтажни а специализированни а организацейи предприятейи болхлой, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацей болхлой йоккхача группана.

Ленина орден еннай 213 сага, Къахьегама ЦIеча Байракха орден — 584, «Знак почета» яха орден — 1430, «За трудовую доблесть» яха медаль — 113, «За трудовое отличие» яха медаль — 1111 сага.

☆ ☆ ☆

Эггара ионагIа белгалбаьннача гIишлоний хьалха латтарий группах Социалистически Къахьегама Турпала цIи тиллай.

Урус-Мартана района «Красноармейский» яхача совхоза къахьегамхой гурахьа дув ялаташ чуйнца баьнаб. Ялат чуйнца уж баьнабале а геттара дукха балхаш да совхоза механизаторий де дезаш. Хургдолча ялата хьувкъама лард йоллара къовсам лоаттабеш ба уж.

Совхоз декхарийла я планах 6977 гектар лаьтта аха. ХIанз аьха даьннад 1200 гектар лаьтта. Уж балхаш деш я 12 агрегат. Ялаташ чуйнца даьнна лаьтташ оахача дика балха толамаш доахаш ва Абдурахманов Ваха. Норма 3,5 гектар мара йоаццаше а 4,5 гектар лаьтта оах цо.

Совхозе тIеххьара бобови культурай гектараш чуэцаш ба хIанз. Бобови культураш чуэцанза йиса майда бIаь гектар хиллад и. ХIара гектара тIара совхоза болхлоша 17 центнер ялат доакх. Массаза а нормаш тIехкхоачаш а еш, балха лакха толамаш а доахаш къахьегаш ба комбайнераш Симбиев Мухьмади Колоев Iусмани, кхыбараш а.

Дукха ха йоаццаш совхозе болабеннаб хьажкIаш силоса кIоагашка йохка. Массарел хьалхагIа ший агрегат силоса лаьрхIа хьажкIаш хьакха араяьккхай комбайнера Алтамиров Бурувди Асхабов Шамаудеи. ХIанз хьалхара хьажкIий гектараш силоса лаьттах ехкай совхозе.

СУРТАШ ТIА: бобови культураши силоса хьажкIаши хьакхара совхоза кхашка ду балхаш.

И. Плиева сурт.

ЛАЬТТАХ НИЙСА ПАЙДА ЭЦА

ХIара сахьат кходеш къахьегаш бар укх шера ка бола ялат чуэцача хана Шелковской района «ЦIе ахархо» яхача колхоза механизатораш. Группови хьесапе сиха чуйнца даьхар ялаташ. Бункер чура автомашинашка ялат дIачудоассалеш вIалла шоай агрегаташ соцаяцар комбайнераша М. Ерохина, Н. Симоненкос, А. Хомина. Цар шоай дийнахьара норма шозза тIехкхоачашйора. Ялаташ дика хьалкхедарах, ханнахьеи ца доадеши уж чуэцарах укх шера хIара гектара тIара 22,7 центнер ялат даьлар царна. Цудухьа цар аьттув хилар планал совгIа паччахьалкхенга бIаьш центнераш ялат доахка. Дерригa цар дехка ялат 11231 центнер да. Из планал 60 процент совгIа хул.

ДIадахача шерашка диллача укх шера кхебаь хьувкъам лакхагIа ба, цхьабакъда тIайоагIача хана цох кхоачамбаь Iе дага бац колхозхой. Цу гIулакха шерра никъ хьабийлаб дукха ха йоаццаш хиннача майски Пленумо. Колхоз ший ахчах 200 гектар лаьтташ докъадергдолаш я. ХIаьта изза да механически хий дехкаргдолаш кийчде лерхIа лаьташ а. Цул совгIа кIотаргаш тIера дIаяьха цIендергдолаш да колхозе хIанз пайда ца эцаш дала лаьташ. Канала реконструкци ергйолаш я. ХIара гектарах дукхагIа пайда баргболаш севообороташ тоае лерхI.

Хьалха цхьадола колхоза лаьташ хайра пайда ца эцаш далар. Буц кIезига яр хIаьта юкъ-юкъе дукха кIавдаш а нийслора. Уж тоаде гIертача пайда балацар. Укх тIеххьарча шерашка цу лаьтташ ка мишта хьахул хар дукъа дуга дIадийнадар. Хьахиннар цецвоаккхаш дар. Цу лаьттаех доахка кхоачамбоацараш новкъа хинна даш дуга кхелеш хилча. ДIалахача шера дуга цхьоалагIча бригаде мара кхедаьдац. ХIара гектара тIара 40 центнер дуга чуйнцар бригадо. Цу маьхерча культура хьувкъам кIичул шозза лакхагIа хул. Цудухьа укх шера шозза дукхагIча майдан тIа дIадийнад дуга. Из 300 гектара тIа да хIанз. Дуга кхелара лаьрххIа звено вIашагIъеллай шоллагIча бригаде а. Цун кулгалдеш волча Тен Бон Сона говза вIаштIехьбаьккхаб ший участкера болх. Эшаш йола техника а Iалашъяьй колхозо.

Дугах алсам пайда боалаш хиларах тийшаб колхозхой, цудухьа хIанз из кхы а дукхагIа дIадувргдолаш лаьтта кийчдеш ба боахаме.

ХIанз кхашка чах аргIаш деш, лаьтташ оахаш культураш дIаювш ба колхоза механизатораш. Дерригa кхашкара балхаш комплексно леладу колхозе. ХIанзале планал тIех ши бIаь гектар совгIа лаьтта аьхад колхозе. Дика леладу из гIулакх И. Батаева кулгалдеча шоллагIча производственни бригаде. Ялаташ чуйнца 600 гектар аха а аьха хIанзале 470 гектара тIа хьажкIаш дIайийна баьнаб уж, хIаьта хьажкIаш йийнача 370 гектара хий техад.

Во кийчдац колхозе доакъар, люцерна хьекха яьннай, хIанзале аргIаш даьд. Иштта эрий хьатIа яьнна буц Iалашъеш лаьрххIа звено а я укхаза. Дика къахьийгад йол Iалашъеча Пушкин Павла Межидов Хьусейна. Цар 80 гектара тIара хьекхача аьлах 100 тонн хиллал дозал дола ши аргIа хьалъоттадаьд. Ерригa колхозе Iалашъяь йол 5 эзар центнер я. Иштта кхыдола доакъар кийчду укхаза.

С. МАЙСИГОВ, тха собкор.

ХУРГБОЛЧА ХЬУВКЪАМА

Грозненски района «ЦхьоалагIа май» яхача колхозе ялат чуйнца даьнначул тIехьагIа лаьтта оахаш я 12 трактор. Геттара дика оах лаьтта Хьажабаев Залимхана. Цо хIара денна 7—8 гектар оах, нормах 6 гектар мара аха ца дезача.

Цунца яхье а баьина къахьегаш ба Хажмурадов Салман, Тазаев Ажа. Кхыча бригаде хьокхаме къахьегаш ба Шуваев Григорий, Изюмский Дмитрий. Цхьацца долча дийнахьа цар нийс-итт гектар лаьтта оах. ХIанзле 2100 гектар лаьтта аьхад колхозе. ХIара гектар лаьттан тIа цаIи ахи центнер калийни тух тосс. ХIанзле удобренеш тессай 234 гектара тIа. Лаьтта ахалехьа шозлагIа дувш дола ялат дIадийнача лаьттан тIа кхо диллад. Ала деза машинаш ца тоъар бахьан долаш кхо кхашка дIакхахьара гIулакх сецалга. Цу гIулакха уйла е еза колхоза кулгалхоша. Кхашка удобренеш кхахьарга хьежжа мара дика хила йиш яц шозлагIа дув ялаташ.

Салтаев Хамзат заведующи волча силаде болх беш я ялат цIенду нийс ВИМ яха машин. ДIаде мегаргдолаш кийчдаьд 3 эзар центнер ялат. Ялат цIендара оаьза хиннача Земцов Петра фун образецаш контрольни станце дIадохьийт.

Денна 60 тонн ялат цIенду тахьатташка. Гурахь дув ялат укх шера хIара гектара тIара юкъера лаьрхIача 19,5 центнер даьлар. «Элита» яхача сортах дола кIа 26 центнер даьккхад гектара тIара, хIаьта хьалхарча репродукцех дола кIа дIадийначара 25 центнер яьлар гектара гIара.

Цудухьа укх шера колхозе дага ба 500 гектар «Элита» яхача фух дола кIа эца.

Колхозе дукхагIа бувргболаш ба «Керзеррес — бета», «Краснодарский-19—18» яхача фух бола мукх.

ТIадоагIача шера хургболча хьувкъама йоакхо е болабеннаб колхозе.

С. КОСТИН.

ДАЬХЕН СОВГIАТАШ

Кхачан продукташ хьаяра заланеш кхоачашъеча толамаш дахарах а кхачан промышленность дегIаккхувлара дика гIулакхаш дарах а СССР Лакхехьарча Совета Президиумо 1966 шера 21 июлерча Указаца СССР орденаши медалаши еннай кхачан промышленноста болхлойи инженерно-технически болхлойи, партийни, советски, профсоюзни, комсомольски организацей болхлой йоккхагIча группана.

Цу даькъе Нохч-ГIалгIай АССР гIолла:

ЛЕНИНА ОРДЕН

Струнцева Екатерина Сергеевнайна — Грозненски ацетонови завода йоккхагIча аппаратчика.

Шепелева Валентина Ивановнайна — Грозненски маькха комбината бод бечоа.

КЪАХЬЕГАМА ЦIЕЧА БАЙРАКХА ОРДЕН

Булгучева Суламбика Асета — Ачалкхерча минеральни хин завода купорщицана.

Голубев Александр Семеновича — Грозненски маькха комбината газоэлектросварщика.

Диденко Валентина Аркадьевнайна — Наурски чхьагIара завода болхлочоа.

Кавалер Александра Михайловнайна — Грозненски йий доахача заводa логIар кхехкочоа.

Казановцева Марфида Николаевнайна — Ассински консервни завода консерваш кхехкочоа.

Коновалова Мария Андреевнайна — Грозненски консервни завода этикетировщицана.

«ЗНАК ПОЧЕТА» ЯХА ОРДЕН

Войстрикова Любовь Говриловнайна — Ассински консервни завода фаршировщицана.

Гончарова Нина Яковлевнайна — Грозненски ацетонови завода йоккхагIча аппаратчицана.

Дудаев Дьме Шахьида — Самашкински сомий консервай завода сульфитатора.

Дудкина Мария Севиевнайна — Грозненски кондитерски фабрика болхлочоа.

Козлова Евгения Николаевнайна — № 3 йолча Грозненски маькха завода пекара.

Латышев Павел Ивановича — КПСС Грозненски горкома секретара.

Никитина Лидия Григорьевнайна — Гудермесски маькха завода дрожжеш кхехкочоа.

Николаев Борис Ивановича — № 15 йолча Грозненски ганарий даьтта доахача завода рушала.

Скороходова Евдокия Сидоровнайна — Грозненски консервни завода болхлой бригадира.

Суджашвили Иван Семеновича — Грозненски чхьагIара-коньякий комбината керттерча винодела.

Тарарина Анфиса Иосифовнайна — Калиновски чхьагIара завода болхлочоа.

Турицын Евгений Митрофановича — № 15 йолча Грозненски ганарий даьтта доахача завода директора.

«ЗА ТРУДОВУЮ ДОБЛЕСТЬ» ЯХА МЕДАЛЬ

Алеров Ювсапа Илеза — Грозненски консервни завода электросварщика.

Аракчеева Нина Ивановнайна — «Грозвино» объединене тIахьожамахимически лабораторе заведующена.

Гарафонова Нина Ивановнайна — Ассински консервни завода болхлочоа.

Маршании Iасолта Махьмада — Грозненски консервни завода цеха начальника.

Обухова Елизавета Михайловнайна — Сунженски райкхачан комбината кхехкалер.

Пивоварова Валентина Александровнайна — Грозненски чхьагIара-коньякий комбината купажисткана.

Радько Татьяна Яковлевнайна — Грозненски консервни завода болхлой бригадира.

Рыженкова Нина Тимофеевнайна — № 15 йолча Грозненски ганарий даьтта доахача завода экспелерщицана.

Ульянова Валентина Филипповнайна — Грозненски макаронни фабрика прессовщицана.

Фролова Елена Никитичнайна — Червленски чхьагIара завода болхлочоа.

«ЗА ТРУДОВОЕ ОТЛИЧИЕ» ЯХА МЕДАЛЬ

Абрамович Полина Хаймовнайна — Грозненски горкхачанкомбината болхлой бригадира.

Горбатенко Дмитрий Ивановича — Ассински консервни завода моториста.

Ибалаев Мазай Мовлийна — Ассински консервни завода грузчика.

Магомедова Iарбечун Асена — Грозненски горкхачанкомбината болхлочоа.

Миронов Михаил Трофимовича — Червленски чхьагIара завода слесара.

Романова Раиса Сергеевнайна — Грозненски чхьагIара-коньякий комбината оператора.

Сороченко Анна Семеновнайна — Грозненски маькха комбината № 1 йолча маькха завода производства заведующена.

Хакимов Хьакима Хьумида — Серноводски минеральни хин завода слесара-наладчика.

Шамсадова Асхьада Асмайна — Грозненски консервни завода закатчицана.

Шубина Таисия Ивановнайна — Грозненски консервни завода соус кхехкочоа.

☆ ☆ ☆

Машинаш яра ворхI шера плана заданеш кхоачашъеча толамаш дахарах СССР Лакхехьарча Совета Президиумо 1966 шера 23 июлерча Указаца СССР орденаши медалаши еннай машиностроене предприятейи организацейи болхлой, инженерно-технически болхлой, гIулакхерча маьха, партийни, профсоюзни, комсомольски организацей болхлой группана.

Цу даькъе Нохч-ГIалгIай АССР гIолла:

«ЗНАК ПОЧЕТА» ЯХА ОРДЕН

Пугоев Хьусена Махьмада — Назрановски «Электроинструмента» завода слесара.

«ЗА ТРУДОВУЮ ДОБЛЕСТЬ» ЯХА МЕДАЛЬ

Щеглов Александр Ивановича — Назрановски «Электроинструмента» завода мастера.

«ЗА ТРУДОВОЕ ОТЛИЧИЕ» ЯХА МЕДАЛЬ

Гагиев Хьасана Бахьауддина — Назрановски «Электроинструмента» завода отдела начальника.

Саралиева Хьамида Лимайна — Назрановски «Электроинструмента» завода обмотчицана.

БОКЪОНЦА ЙОЛА КУЛГАЛХО

Грозненски горпищекомбината дукха болхлой ба дукхача хана денз хьалха латташ хьабоагIаш. Царех цаI я хьалхарчарца коммунистически къахьегама ударник яха сийлен цIи яьккха Абрамович Полина Хаймовна. Ткъо шу совгIа ха я моттиг ца хувцаш цо цига болх бу, хIаьта пхийтта шу даьннад цо бригадирала болх бу. Массехк шу да Полина Хаймовнас кулгалдеча бригадо хьалхара моттиг лелаю а. Иштта дика къахьегархойн бригадана тийна Сийлен грамоташ юй баркалин итташ. Пищекомбината карара-кара тела ЦIе байракх лелаю ю керте латтача коммунистически къахьегама бригада.

Пятилетка хьалхарча шера къаьстта лакха къахьегама толамаш а доах городской совета депутат ю Абрамович керте латта бригадацарна болхлоша. Июнь бетта план 190 процент кхочашйир цар. Планал совгIа арахийцер эзар сомаш мах бола продукци. Абрамовичан бригадо ворхI бетта план а.

Мишта вIаштIехьбаьккха лакха къахьегама толамаш дахха? Цун керттердар бригада дика бах вIаштIехьбаьккха. ХIара денна могаш но баьа болха, бригада гIачха сменах де дезараш белга доах. Уж мишта къахьегаш хьожаш тIахьожам лелабу.

«Октябрьнефть» НПУ мехкдаьттахой инициатива хьал а лаьца Октябра цIай сийна итт бетта план 15—20 октябре кхоачашъе лерхI бригада. Цига дика къахьегаш ба нн. Каменева, Мирошниченко, Черноусова, Ралева, кхыбараш.

СУРТА ТIА: бригада бригадир Абрамович Полина Хаймовна ирис яха конфеташ хьаеш я.

К. Магомедова текст.
И. Плиева сурт.

Октябра сийна

ХА ГАРГА КХУВЛ

(КАРАБУЛАК, телефонаца). Лаьттан ченаш тохнача къаьстта дика къахьегаш ба укх шера Карабулакски бурув деттача контора бурувдеттараш. Укх шера цхьа бутт дIабахабац бетта план цар тIехкхоачаш ца еш. ВорхI бетта план дукха хIама ца эшшаш кхоачашъяьй бурувдеттараша.

«Октябрьнефть» НПУ мехкдаьттахой инициатива хьал а лаьца 7-ча ноябра сийленца накъа бахара шерра социалистически яхь йоаржаяьй бурувдеттарий бригадаша. Царех цхьаяраш я иттех ди хьалха денз август бетта чотах бурув тохаш. Уж я бурувдетта мастераш Широкоступ Владимир, Мицук Виктор керте латта бригадаши, кхыяраши.

ВорхI бетта план ханал хьалха кхоачашъярал совгIа, укх бетта план а 20-ча июле кхоачашъяьй мастера Трусов Михаила кулгалдеча бригадо. Планал совгIа бIаьш метраш бурув тохара кхы а шоай къахьегама темпаш лакхъеш болх беш ба бурувдеттараш.

Укх шера контора коллективо теха дерригa бурув 22150 совгIа метр я. Из хул планах лаьрхIачул дукхагIа.

ГIИШЛОШЪЕРИЙ СОВГIАТ

Массехк ди хьалха «Старогрознефть» НПУ гIишлой-монтажни управлене гIишлошъераша хьал а яь дIаеннай цхьоалагIча промыслерча мехкдаьттахошта лаьрхIа йола трапни установка. Из хьалъяьй Хаян-Корт яхача майда тIа. Ткъаь скважинера доаккха мехкдаьттеи гази дIалода цу установке. Цу установкерча 16 сепараторе мехкдаьттацара газ хьакъоастаю. Цул тIехьагIа дIадохийт мехкдаьттеи гази заводской районе бытовойи промышленни хьашташ кхоачашдара.

Промысла болхлой чIоагIа раьза ба шоай гIишлон болх дика чакхбаьккхача коммунист Сигаев Николай керте латтача бригадана. Промыслерча болхлоша хIанз пайда эца болабаьб цу установках, хIаьта нов. Сигаев керте латтача коллективо Солени Балка яхача моттиге хьалъе йолаяьй керда установка. Цу керлача установке вIашагIкъоастадергда №№ 665, 644 йолча скважинашкара хьадоаккха мелови мехкдаьттеи гази. Уж кхетта болх бе дIайолалургйолаш я.

«Октябрьнефть» НПУ мехкдаьттахой инициатива хьал а лаьцай монтажникаша нн. Курзова, Попова, газосварщикаша Мелискана, Сабирова, хIара сменах нормаш 120—135 процент кхоачашъю.

ГIишлошъерий коллективо хIанзлехьа кхоачашъяьй ворхI бетта план. Къахьегама овсарлеи план 7,9 процент тIехкхоачашъяьй. Кхоачашдеча гIишлон балхашка дIадолар лохдарах хIанзлехьа паччахьалкхенна кходаь ахча 26 эзар сом да.

Иштта лакха къахьегама толамаш а доахаш гIишлошъерий денна сийленца накъа йода нов. Сигаев керте латта гIишлошъерий бригада.

А. ТИЩЕНКО, тха штате воаца корр.

ДОГ РАЬЗА ДОЛАШ

Химически комбината коллективо дог раьза долаш хьаллаьцай «Октябрьнефта», НПУ мехкдаьттахой инициатива. Октябра 49 шу дузача денна сийленца накъа яхара доккхий социалистически декхараш тIа а нийца шерра социалистически яхь йоаржаяьй болхлоша.

Валови продукци арахецара шоллагIча ах шера план 29 декабрен хIаьта кхоалагIча квартала план 29-ча сентябрен кхоачашъергья комбината болхлоша. ШоллагIча ах шера планах лаьрхIачул 1,2 процент лакхъергья къахьегама овсарле.

Рационализаторски предложенеш балха юкъе яхьара чотах 100 эзар сом кходе лерхI паччахьалкхенна, хIаьта бедали энергии кхояра чотах кходергда 45 эзар сом.

Уж ерригa мероприятеш толамца кхоачаш а еш сийленца накъа яха лерхI комбината коллективо Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хинна 49 шу дузача денна.

Уж социалистически декхараш дийца а дийца, раьза хинна тIанийцад комбината профсоюзни конференце.

КПСС ЦК, СССР ЛАКХЕХЬАРЧА СОВЕТА ПРЕЗИДИУМЕ, СССР МИНИСТРИЙ СОВЕТЕ

КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совета Президиум, СССР Министрий Совет хьежай общественни порядок телхаерашца лоаттабу къовсам чIоагIбара де дезарий хьакъехьарча дешага. ТIайнцача решенеша шерра чулаьцал хулиганствои общества духьалара кхы тайпа гIулакхаши хоадамболлаш дIадаханза дарг ца хилара хьакъехьа къахьегамхошта, общественни организацешта, паччахьалкхен органашта ловраши цар дIадехараши.

Советски наха де а доагIаш доккхал ду дунен тIа эгтара низ болашагIа йолча державаех цаI а хинна дIаэттача шоай социалистически Даьхенах. КПСС XXIII-ча съезда решенеша шерра перспективаш хьайийлар, экономика, культура низаш, творчески инициатива, политически хьинар чудоссадир советски халкъа. Партен паччахьалкхенои боккха болх чакхбаккхар бахьан долаш вай мехка боарам боацаш чIоагIа лакхбеннаб шоай патриотически дехкар, граждански бокъонаши декхараши кIоаргга кхетадеш болча советски наьха сакхетам. ХIаьта а, советски обществе хIанз а болаш ба бокъон порядок чIоаггIа телхаеш, хулиганскии зуламерча кхыча гIулакхашцеи къахьегамхой хIама хьакхоллаш бола къахьегам, салоIам, сатем боабеш бола нах.

Укх тIеххьарча шерашка партийнии советскии органаша цхьадола гIулакхаш чакхдаьхад зуламашцеи общественни порядок телхаерашцеи лоаттабу къовсам чIоагIбара. Цхьабакъда, городашкеи юрташкеи хIанз а дукха моттигаш я кхераме зуламаш деши бIехагIа йола хулиганство лелаеши.

Цхьабола нах юхамаччахьа баьна лелар вай общества членаш сакхетамера дисциплина йолаш хьалкхебара дуккхача партийни, советски, профсоюзни, комсомольски органаша беш бола болх эсала хилар бахьан долаш да дуккхача даькъе. Массанахьа а е йоагIаш йола йоакхояц бокъонаш телхаерашца лоаттабеча къовсама шерра фронт ерригача паччахьалкхени общественни организацей низашца вIашагIйоллара хьакъехьа.

ДуккхагIа дIадехарел тIехьабисаб бокъон порядок телхаярца лоаттабу къовсам вIаштIехьбаккхара болх хIанз а кхоачамболлаш хьинаре ца лелабеш. Зуламашца лоаттабеча къовсаме шоаш чакхдоаха гIулакхаш айхха бувзам болаш, оперативность лакха йолаш, дIатIагIертача оамалехьа ца леладеш йолча общественни порядок лораяра, прокуратура, суда органий балха боарам. Милице, прокуратура, суда цхьаболча болхлоша бокъонца теркалдац бIехагIа дола хулиганал леладар, граждании вахара, унахцIенонна, сийнна тIаккхувдар общества мел кхераме да.

Цхьайолча моттигашка порядок чIоагIъеча кIезига дакъа лоац общественни организацеша а хIаьта иштта предприятей, гIишлоний, учрежденей, дешара заведеней кулгалхоша а. Цар машар хул хулиганство лелаеш, малараш мелаш, шоай коллективай членашта общества духьалара кхы тайпа гIулакхаш леладеш йолча моттигашца. Советски законаш нийса кхоачашдергдоача а бокъонаш телхаелга ловргдоацача а уйланца нах хьалкхебара дешашка кIезига хьож уж. Хулиганаштеи аьрдагIа лелараштеи духьала лоаттабеча къовсаме шоай хьинар наьгIдалийтад дуккхача халкъа дружинаша. Милице органашца бокъонца дувзаш леладац шоай гIулакхаш.

Социалистически законность дIахо чIоагIъяри зуламашца лоаттабу къовсам чIоагIбари духьа союзни республикай компартей ЦК-ашта, парте крайкомаштеи обкомаштеи, союзни республикай Министрий Советашта, къахьегамхой депутатий краевойи областнойи Советий исполкомашта тIалиллад городашка, районашка, нах бахача пункташка хьокхаме порядок оттаяра де дезар делга, зуламера нах тIаккхувдаргбоацаш паччахьалкхени гражданийи хьашташ тешшаме лорадар Iалашделга.

Динза даргдоацар да хIара республике, крае, областе, городе, районе зуламашца лоаттабу къовсам маллагIча хьала тIа ба даим а кIоаргга а тохкилга; бокъонаш телхаерашца, къаьстта а хулиганал леладарца лоаттабеча къовсаме къахьегамхой хьинар мамогга дегIаккхувлилга. Цу даькъе юххьанцарча партийни, комсомольски, профсоюзни организацей, къахьегамхой депутатий моттигерча Советий, предприятей, гIишлоний, учрежденей, организацей, колхозий, совхозий кулгалхой лоархIаму бехктокхами айбелга.

Партийни, советски, профсоюзни, комсомольски органий, боахама кулгалхой, общественни организацей лоархIамегIарча декхарех цаI да бахача наха юкъе а эгара хьалха нагирхошца а предприятешка, гIишлонашка, дешара заведенешка, учрежденешка, уж бахача моттигашка беш бола кхетама болх дикка тоабар.

Общественни порядок лораяра органий, прокуратура, суда кулгалхошкарен берригача болхлошкарен эшар цар беш бола, къаьстта а зуламаш гучадахарал зуламхой лахарал, общественна духьаларча наха леладу зуламера гIулакхаш шоай ханнахьа йокъалдахара, общественностацара бувзам чIоагIбарал шербарал беш бола шоай болх дIахо эргабаьккха тоабелга да. Цар уйла тIаерзаьнь хила еза боккхагIа болча зуламхошцарча гIулакха мело ца яра, судебно-прокурорски практике кхерамерча зуламхошта законах лира таIазараш де лаьрхIа гIулакхаш лоадамбоацаш бокъо толхаьчей общественах дIа ца къоастабича а тоалургболаш болчеи наха общественни воздействи ярен кхетам балареи гIулакхашца нийса тардара.

Зуламашца лоаттабеча къовсаме общественни порядок лораяра органий гIулакхашта цхьанахьара оперативни кулгалделга Iалашдар духьа вIашагIйоллаш я СССР общественни порядок лораяра союзно-республиканскц министерство.

ТIайнцача решенешка белгалдаьд улицашка, стадионашка, паркашка, клубашка, кхыча общественни моттигашка хулиганстваца лоаттабу къовсам чIоагIбара де деза цхьадола гIулакхаш. Мехка йоккхагIа йолча городашка кхы тIа а вIашагIдохкаргда общественни порядок лораеш патрульно-постовой служба дIаккхуьаргйола къаьстта шоай тайпара милице мотоэированни доакъош. Граждании унахцIенонна кхерам тIатувсаш е цар сий доалеш дола зуламера гIулакхаш юкъахдахара даькъе милице болхлой бокъонаш шеръяьй. Следствех е судах байдда лела нах лахара гIулакх тоалергдолеи хIаьта иштта тунеядстваца лоаттабу къовсам чIоагIбергболеи гIулакхаш чакхдаха оттадаьд.

Паччахьалкхен органашта, должностной наха, цхьацца болча граждана социалистически законность нийса а диза а леладарга хьажар лакхдара декхар оттадаьд СССР прокуратуранеи цун органаштеи хьалхашка. Суда органий болх дIахо а тоабара гIулакхаш белгалдаьхад. ХIара зулам даьча сага доагIаш дола таIазар лергдолаши бехк боацаш вар суд яь хургвоацаши законага хьежа цIенхаштта чакхдаха деза нийса суд ела.

Гражданаша дукхаза а дийцарий общественни организацей предложеней терко а я, цу деша хьакъе лаьрххIа дола Указ тIайнцад СССР Лакхехьарча Совета Президиумо, из кепа теха арадоаккхаргда. Указах лакхбу хулигански гIулакхаш леладарах бола административний уголовнии бехктокхам, хулиганствах долча гIулакхашка хьажареи уж суде къоастадареи ханаш лоацъе оттадаьд.

Указага хьежжа лакхлу кIезигача хулиганствах бола административни бехктокхам. Цунах таIазар ду итт дей - бийсагара пхийтта денга-бийсага кхоачаш лаьца воаллаве, е пхьаннегара шин беттага кхаччалца тоавалийтара балхаш дайта алапех доагIачох пхийтта процент юха а сецадеш, е итт сомагара ткъаь итт сомага кхаччалца гIод тоха. Кхы а цIенхаштагIйола режим оттаю зIамига хулиганство леларах чубаьхка нах лелабара. Нагахьа санна теха ха яккхара кIалхара вала гIерта е оттаяь режим гIожача тайпара толхаяь моттиг хуле лаьца воаллаш йоккха ха ткъаьи итт денга - бийсанга кхоачаш йIаьхье йиш я. Чубоаккача хана царна луш долча дуача хIамахи уж лелабарахи дIадодар лийца боахкача нахагара хьадоаккх, царна мукъа лац каьхат язде а хьаэца а, передачаши посылкаши хьаэцад, тикашкара кхачан продукташ эцийтац; лаьца воаллаш яьккхача хана цо болх беча моттиге цунна доагIаш хинна алапи хьалац. ЗIамигача хулиганствах лаьца боахкача нахага болх байт улицаш, ковнаш, общественно пайда эца моттигаш цIенъеча а кхыча физически балхашка а.

ЗIамига хулиганство лелаярах судага а ца хоатташ шоаш гIод тоха мукъабеннаб милице органий начальникашта. Цунца цхьана милице органашта бокъо лу менна веха а воллаш улицашка а кхыча общественни моттигашка а эраваьнначоа гIод тоха. Кхелетараша хулигански а кхыдола антиобщественни а гIулакхаш леладарах цар даьй-ноаной е цар коганетта отта йиш йола нах административни бехктокхаме оз.

Цхьан шера шоза зIамига хулиганство лелаярах уголовни бехктокхаме оз ях беттагара цхьан шерага кхаччалца чувалла, е цу хана чухь кхетавара балхаш де, е ткъаьи итт сомагара шовзткъеи итт сомага кхаччалца гIод такха.

Зуламера хулиганство лелаярах, къаьстта доала гера, урсаш, кастеташ, хIаьта иштта лаьрххIа сага дегIах Iотта кийчаь кхыдола предметаш юкъедоаладеш хулигански гIулакхаш леладарах бола уголовни бехктокхам лакхбе оттабу. Уж гIулакхаш леладарах кхаь шерагара денз ворхI шерага кхаччалца лаьца воаллавеш таIазар де оттадаьд.

Хулиганство ярах дола дуккхача гIулакхех хулиганаш суде дIачубалара лоацца ханаш оттаю, пхе денал дукхагIйоацача хана даьча зулама хьалаши бокъойохаяьчун личности къоастаяь яккха, прокуроро санкци енначул тIехьагIа шийх дош гIоттадара а из суде дIачудалара а йоладара хургйола цунах дола протокол оттаде декхарийла я дознане органаш. Иштта дола дешаш суде хьачуденначул тIехьагIа пхе денал тIех ца доалийташ судебни заседане дувца деза. Хулигански гIулакхаш лелударах хьалийца нах судо дош дувццалца йолча хана лийца боахкабе беза.

Указа тIа иштта оттадаьд менна веха волаш зулам дарах из саг дукхагIа бехктокхаме озара дола бахьан хургдолга.

ТIайнцача решенеш тIа белгалдоаккх къахьегамхой коллективашта юкъе бокъо телхаелга хургдоацаш хьалхе а дIадаккхара болх вIаштIехьбоаккхача гIулакха тIехь предприятей, хьалъеш латтача гIишлой, учрежденей, колхозий, совхозий, дешара заведеней кулгалхой, хIаьта иштта юххьанцарча партийни, комсомольски организацей секретарий, профсоюзий комитетий председателий боккха лоархIам хилар. Цхьацца болча наха леладьча хулигански гIулакхехи кхыча куц доацача хIамаехи административни органашеи халкъа дружинашеи оттаьча материалех бокъо телхаьрашта воздействи яра 10 денал дукхагIа йоацача хана динза даргдоаца гIулакхаш тIаэца декхарийла ба уж. Предприятей, цехий, сменай, производственни участкай кулгалхой шоаш бехктокхаме хургба цхьацца болча наха производстве тайп-тайпара дола гераш, урсаш, кастеташ, цу тайпара дола кхыдола предметаш хьадеш моттигаш хилара.

Партийни, комсомольски, профсоюзни комитеташ цIенхаштта таIазар де декхарийла я менна бехача, бокъо телхаеча, бокъопорядок телхаераш хьаллоацача болхлошта. Хулигански гIулакхаш шоашкара гучадувлача наха предприятей, учрежденей, организацей администраце, хIаьта иштта профсоюзни комитеташа еш йола влияни лакхъе еза. Динза даргдоацаш моттиг эттача цIенбаь е цхьадолча даькъе производстве луш йолча премеех а салоIача цIеношкеи санаторешкеи вахара луш йолча льготни путевкех а баха беза уж; квартираш ялара аргIа тIехьаккха мегаргья царна.

Предприятей, цехий, кхыча производственни участкай, организацей, учрежденей социалистически яхьа итогаши нар баьча балха махи беча хана, лоархIамерчарех цхьа показатель санна, лоархIаш хила еза советски законашеи коммунистически моралои дIалехарашка хьежжа обществе а быте а волча хана бокъонаш лелаяра хьакъе йола коллектива членний отношени.

Рецедивни зуламашца лоаттабу къовсам лакхбе дагахьа законах йинза яргйоацаш лаьрхIай лийца боахкачара ха яьккха мукъабаьнначa наьха цхьайолча категорега хьожаш йола, цар леладеча гIулакхашта тIаьхьожам лоаттабар Iалашдара, цар оагIонгахьара зулам ца хилийтара, хиланза яргйоаца кхетама воздействи яра эша милице органий административни надзор.

Цунца хала зуламаш дарах хьалхагIа суд яь хиннача наьха хьакъе, хIаьта иштта цхьадола къаьстта кхераме зуламаш дарах суд яьча кхензабарий хьакъе условно ханал хьалха мукъа валийтар юкъедоаладечей яь суд кIаьлагIчунца, хувцачей кхы тIа доазонаш оттадар духьа ССР Союзеи союзни республикаи уголовни законодательства лардашка тIатохаргаши хувцамаши де лаьрхI; условно мукъабалийтачеи условно — ханал хьалха мукъабалийтачеи наьха цхьа хIама лага долаш цар керда зуламаш дарах бола бехктокхам лакхбе.

Зуламаши цар бахьанаши шоай овланца дIадахара декхар дерригача халкъа гIулакх долга теркал а деш, решенеш тIа белгалъяьй бокъонаш телхаелга ца хилийтареи бокъонаш телхаерашта уж кхетабара влияни яреи хьакъехьара самодеятельни общественни организацешеи къахьегамхой коллективашеи Iоаль дика опыт. Иштта, бокъонаш телхаьйоллашехь а кхенза хиларах е царна уголовни таIазара гIулакхаш делга бакъахьа ца хиларах уголовни бехктокхамах мукъабалийта кхувш боагIараш кхетабар духьа юкъе йоалаю кхенза барий дешашта йолча районни (городской) комиссе е судо хьежабеча общественни воспитателий институт. Цунца цхьана белгалдеш да кхенза барий дешашта йолча къахьегамхой депутатий моттигашкарча Советий исполкомашкарча комиссей болх дикагIа тоабелга.

ВЛКСМ ЦК, союзни республикай ЛКСМ ЦК, ерригача комсомольски комитеташта тIаланалад кагирхошта юкъерча зуламашцарча комсомольски организацей къовсама хьинар дикка лакхделга, комсомола юкъмоттигерча декхарех цаI — къона тIехье коммунистически моралеи социалистически бокъоний порядок телхаераш ловргбоацаш хиларeи кхетамца кхеяр лерхIилга.

Халкъа дружинай болх хьинарегIа хилийтар духьа уж хьинаре, инициативни болча нахаца чIоагIъелга тIадиллад, цу тIа а уж шоай доамагIа хилара принцип бокъонца чакх а йоахаш. Халкъа дружинай керттера низаш тIадерзаде деза общественни моттигашка хулиганий гIулакхаш ца леладайтараи юкъагIдитарак. Эггара хьинарегIа болча дружинникашта поощрени яра гIулакха лаьрхIа белгалдеш да царна кхы тIа а алапеш дола отпуск телилга а, хIаьта иштта царна Сийлен грамоташ, ахчан премеш, маьхера совгIаташ телилга а. Союзни республикай Министрий Советашта могадаьд «Отличный дружинник» яха наькха тIа йоаллаю значок телилга оттадар.

Баха нах общественни порядок лораеча кхы а хьинарегIа хилийтар духьа юкъайоалаю бокъонаш телхаерашцарча къовсама юкъе шоашкара инициатива а гойташ дакъалоацача гражданий хьашташ лораделга Iалашлу бокъоний гарантеш. Зуламаш ца лайтарай зуламхо сонаварай тIадерзадаь дола гражданашта лу гIулакхаш законашка диллача да бокъо йолаш а уголовни е кхы бехктокхам боацаш а хилар оттадаьд, кхыметтел уж гIулакхаш деш зуламхочоа зе динза ца доалаш хиннадале а. Законодательни порядкагIа белгалдаьд зуламий гIулакхаши общественни порядок телхаелгеи ца хилийтара а уж юкъагIдитара а тIадерзадаь гIулакхаш гражданаша дарна дувзаденна царна кхерам тIатессарах е низ барах уголовни бехктокхаме озилга.

Общественни порядок лораяра, прокуратура, суда органаша гражданаш болх беш е бахаш боача моттигашка дIахайта деза бокъонаш телхаярцарча къовсама юкъе уж белгалбалар. Къахьегамхой депутатий моттигашкарча Советий исполкомаштеи общественни порядок лораяра органаштеи мукъа беннаб хулиганалцарча къовсама юкъе къаьстта а дукхагIа белгалбаьннача гражданашта йинза яргйоаца моттигаш нийсъелча ахчан премеш е совгIаташ теларца поощренеш е. Моттигашкарча а центральни а кепайоазонна могадаьд советски гражданаша чакхдоахаш долча советски законий, бокъоний порядок лораяра йолча гражданий бокъоний а декхарий а, паччахьалкхени гражданийи хьашташ зуламий гIулакхех лорадара хьакъехьара суда, прокуратура, милице органий роль а лоархIам а шерра боашха материалаш халдалза кепаеттилга а, хIаьта иштта эггара лоархIамегIа, нах кхетамца кхебара маIан дола судебни процессаш дешарашка дIайовзийтилга а.

КПСС ЦК, СССР Лакхехьарча Совета Президиума, СССР Министрий Совета решенешка белгалдоах зуламашцара къовсам чIагIбара чакхдаха белгалдаь гIулакхаш социалистически законаш эггара лертIагIча тайпара кхоачаш а деш де дезаш долга. Коммунизм хьалъяра наькъ тIа баьнна болаш а беррига гражданашта тешам боллаш йола къахьегама, образоване, салаIара, социальни Iалашон бокъонаш Iалашъеш а болча вай мехка моттиг хила йиш яц зуламаш дараи кхыча тайпара социалистически бокъоний порядок толхаярай!

«ЯК-18-ПМ» ЯХА КЕРДА СПОРТИВНИ САМОЛЕТ

МОСКВА. Спортивни самолета керда варнант ярца летчикашта-спортсменашта дика совгIат денад Генеральни конструктора А. С. Яковлева коллективо. Цучах «ЯК-18-ПМ» аьнна цIи тиллай. Цун 300 говра низ бола мотор ба, крейсерски массал — сахьата 320 километр я.

Гонахьардар дика бIаргагуш хилийтар духьа, пилота кабина фюзеляжа юкъамоттиге яьй. ВорхIлагIча августе денз цу машинаш тIа а багIаш вай спортсменаша дакъа лоацаргда Москве хургйолча лакхагIарча пилотажах йолча дунен чемпионата юкъе.

СУРТА ТIА: «ЯК-18-ПМ».

С. Преображенске сурт.

ТАСС фотохроника.

ШЕРА ПЛАН КХОАЧАШЪЯЬЙ

Наурски района «Советская Россия» совхоза шурий товарни ферма коллективо дика къахьег. Ер шу доладелча денз юкъера лаьрхIача хIара кхоабача Iаттагара 1432 килограмм шура яьккхай цига.

Шера план 450 центнер мара йоацача хIанзле а паччахьалкхенна дIаеннай 524 центнер шура. Дика болх бу доярка Бойко Раисас. Укх шера ше леладеча доахах хIара Iаттагара 2000 совгIа килограмм шура яьккхай цо. Бетт-бетта доахангара йоаккхаш йола шура дукха-гIа хул. Юкъера лаьрхIача май бетта хIара Iаттагара 312 килограмм шура яьккхай, июнь бетта 336 килограмм яьккхай, хIаьта июль бетта шин декада 250 килограмм.

И. ТЕРЕНИН.

ПАРТИЙНИ ВАХАР

ЛАКХБЕ ПАРТОРГАНИЗАЦЕЙ ЛОАРХIАМ

Старопромысловски районни партийни организаце чуйоагIа 65 юххьанцара партийни организаци. Цига учете латт 2190 коммунист. Царех ахаш къахьегаш ба мехкдаьтта доахачеи газовии промышленносте. КПСС XXIII съезда решенеш кхоачашъеш, парте райком дукхагIа теркo е яьннай юххьанцарча партийни организацей лоархIам лакхбара, цар творчески хьинар айдара, хIара коммуниста бехктокхам лакхбара. Из кхеталеш а да: кердача хьалашка, экономически реформа дIадеххача хьисапе холуш лакхлу предприяте лоархIам ше паччахьалкхен экономически ячейка хиларах тарра. Из бахьан долаш лакхлу экономика дегIайоалаечара юххьанцарча партийни организацей лоархIам. Цудукхьа парте райкомо дукха терко ю юххьанцарча партийни организацей. Райкома болхлой каст-каста хул юххьанцарча партийни организацешка, царна практически новкъостал дара, цар секретарашта инструкцеш яра. КПСС XXIII съезда материалех, СССР чухьарчеи дунен халкъашта юкъерчеи хьалех лаьца беседаш ю, лекцеш еш парте райкома болхлоша предприятей, организацей коллективашта хьалхашка. Парте райкома пленумашка бюро дешаш кийчдара шерра юкъеоз райкома членаши партийни активи, ер е вож дош кийдеш райкома болхлоша юкъезача коммунисташа шоаш гIулакхашка хьажарал совгIа партийни организацешта новкъостал ду дIахо болх тоабара. Иштта, укх шерарча цхьоалагIча квартале парте райкомо «Старогрознефта» НПУ партийни организаце балха тохкам бе лаьрхIар. Хоушда, парте цу лохерча организацей болх планах бе безаш хилар, къахьегамхой хьалкхебарца бувзабенна болга. ХIаьта царна, хIара денна наха юкъе болх беш, дуккхагIа бIаргагу предприятей балха дола хьал, эшараш, кхоачамбоацараш, де дезараш. Партийни группай болх тохкаш дукха дикадар а кхоачамбоацараш а гучадаьлар. Тохкам беш гучадаьннараш парте райкома бюро а юххьанцарча партийни организацей секретарий совещане а дийцар. ХIаьта Хаян-Корта участка группарторга нов. Котрычева города группоргий семинаре шоай партгруппа опытах лаьца дийцар. Цу дерригне новкъостал дир юххьанцарча партийни организацешта гучадаьнна гIалаташ дIадахарал совгIа бригадашка, цехашка, участкашка организаторскии кхетамеи болх лертIа вIаштIехьбаккха. Цхьайолча участкашка вIашагIъехкар керда партийни группаш.

Дувца лов сона, мишта кийчдир «Старогрознефта» 3-ча мехкдаьтта промысла партийни бюро отчет яха дош парте райкома бюро. Кхаь сагах вIашагIъеллача комиссе шин кIирах кIоарга партийни организаце болх техкар. Комиссе членаш хилар массайолча бригадашка, беседаш йир партгруппоргашца, коммунисташца, мастерашца, промысла кхыча специалисташца. БIаргалайра, кердача системагIа болх бе предприяти йолаялалехьа коммунисташа массайолча бригадашка хIара дийнахьа йола хозрасчет юкъейоалаяь хиннайга. Промысла опыт цул тIехьагIа йоаржайир НПУ массайолча бригадашка. Промысел кердача планироване тIа яьккхачул тIехьагIа партийни организацеша боккха кхетама болх бир. Из дош шерра дийцар партгруппай, болхлой коллективай собранешка. Кхо бутт баьннаб кердача хьалашка предприяте болх бу, хIаьта цунах хьахиннар бIаргагуш да. Коллективо шоллагIча квартале тIеххкхоачашйир план, болхлой заработни плата 8 процент лакхделар.

Дика дIахьу организаторскии массово-политическии болх шоллагIча мехкдаьтта промысла, электромонтажни цеха, эксплуатаце шоллагIча методий цеха партийни организацеша. Цига беттагара беттага кхоачашъю планаш, социалистически декхараш. Дукха терко ю парте райкомои юххьанцарча партийни организацешеи нахаца беш болча политически балха. Из терко хьожаяьй хIара къахьегамхочо партийни влияни ялара. Юххьанцарча партийни организацей массово-политически балхо новкъостал ду социалистически яхь коллективашта юкъе шерагIа йоаржаяра, хIара къахьегамхочо шийна тIадилла декхар кхоачашдара оарцагIваккха. Белгалдаккха дезаш да, юххьанцарча партийни организацей болх дIахо тоабара парте райкомо де мел дезар даь доацилга; царех цхьаьраша геттара мела бу болх. Хьаэцаргья вай масала, кирпични завод. Цун коллективо беттагара беттага кхоачашъяц производственни планаш, хIаьта мишта реагировать ду ла мегаргдоацача хIаманна партийни организаце а цун секретара Остапенкос а? Геттара мела. Заводе лертIа вIаштIехьбаьккхабац кхетама болх, лоадам болаш лелабац административне балха лоаттабу тIахьожам. Ала дезаш да дукха решенеш оаха тIайнеш йолга, бакъда уж кхоачашъяра дукха терко яц. Парторганизаце секретараш, боахама кулгалхой хариц бац дукха совещанеш яра раьза ца хилара. Предприятешка, парторганизацешка геттара дукха хул бе-бе комиссеш. Цар йоах, цхьа комиссе дIаяхьалех шоллагIа яр наIарга отт. Цудукхьа бакъ да коммунисташа яхар. Райкомо а, боахама организацеша а дукха совещанеш, заседанеш еш нах тIера боах шоай гIулакхаш тIара. ХIанз тха райкомо де дезараш белгалду коммунистий критически замечанеш кхоачашъяра, райкома аппарата болхлой каст-каста юххьанцарча партийни организацешка хилара, КПСС XXIII съезда решенеша дIадеххача хьисапе партийно-политически, организаторски болх тоабара хьакъехьа.

Г. ОСЬМАНОВ,

КПСС Старопромысловски райкома инструктор.

АГIИТАТОРАШ — КХАЙ ТIАРЧА СТАНАШКА

Ялат чуаца ха тIаотталехь тха района совхозий партийни организацеш хьежар шоай агитколлективай составага, гучадаьнна гIалаташ дIа а даьха, чIоагIйир уж. «Минеральный» яхача совхоза агитколлектива юкъе чуверa 51 саг, «Надтеречный» совхоза — 46 саг, «Верхне - Наурский» яхача совхоза агитколлектива юкъе — 37 саг. Агитационни балха юкъе ээар кулгалхой, юрта боахама специалисташ, юрта интеллигенци.

Агитколлективай членаш ба наха сийлу, шоашта тIадилла гIулакх дика довзаш бола новкъостий. Беседаш, читкаш ярах кхоачамбац агитатораша, цар хьинаре дакъа лоац цен газеташ, «къахьегама листокаш», молнеш арахецача.

Ялаташ чуацача хана агитколлективай планаш чIоагIйир, партийни организацеша хIара пхе дийнахьа агитаторашпа семинараш йора. Партбюро секретараша, агитколлективай кулгалхоша лоаца хоамаш дора тахан хьалхашка латтача декхарех, де дезарех. Цудухьа хIара агитатора ховш дар мишта лел гIулакхаш бригадашка, фермашка, фуд тахан керттердар. Дукха болх бир наха-ца цу лоархIамерча деношка района коммунисташеи комсомольцашей. Беседаш дIахьора тахан къахьегамхошта хьалхашка латтача декхарашца ювзайолийташ, производстве хьалха латтачар опыт дIайовзийташ. Ала дог доагIа къонача коммунистах Сайдулаевах. Из дика производственник хилар бахьан долаш, цунна елар коммунистически къахьегама ударника цIи, дукха ха йоаццаш Ленина орден еннай цунна, бригада кулгалхо а ваь цок.

ХIара денна Л. Сайдулаев бIаргаго йиш я болхлошта юкъе. Цун хьехамашка ладувгI къонача меттел, къаьнабараша а. Из массаза новкъостал де гIерт шийн новкъосташта коллектива хьалхашка латта декхараш кхоачашдара.

Цкъа, «Минеральный» яхача совхоза хьалтехар объявлени «Тахан тракторни бригада бригадира нов. Сайдулаева лекци хургья». Цунга ладувгIа баьхкар механизатораш, бригадираш, кхыча совхозий кулгалхой. Лектороболхлочо дийцар шийна бригада дикача методех.

Тематика тахана рча денца ювзаенна, лектораш чIоалханерча дешаех нах дика дIаккхетабеш беседаш е ховш хилар бахьан долаш дуккхача наьха безам хул лекцешка ладувгIа.

ШоллагIча бригада агитатора Висаитова чIоагIа терко ю наха эшачун, из кхоачашле новкъостал ду. Болхлоша дехарца цо гучча моттиге хьалтехар ялаташ чуацача кхоачашъе езача нормай список. Надтеречни культура цIен директорца Даурабаевца цхьана художественни самодеятельноста выступлени вIаштIехьъьккхар кхай стане.

«Минеральный» яхача совхоза цхьоалагIча бригадана агитатор Заяев вова дег тIара доаIача дIайхача дешаца кхы дикагIа къахьега нах оарцагIбаха харца. ЧIоагIа деза агитатора газеташ. Цар керда номераш хьаийцача хIара статьяга, корреспонденцега хьож агитатор, цар тIа пометкаш ю «беседа яра». Цун папка чу я итташ газетий вырезкаш, бебе сводкаш. Цунна дукха ха деза, кулга кIала даим хила еза цифраш, факташ. Дукха ха йоаццаш, сигала седкъий гуча а даьнна, хIама дина наха салоIаш нов. Закаева йир «ялат — вай рузкъа да» яха беседа. Цига цо дийцар КПСС ЦК майски Пленума балхах, шоай бригада членашта карагIдувлачарех.

Агитатораша шоай декхараш дика кхоачашдар бахьан долаш айлу къахьегамхой хьинар.

Р. МУРТАЕВ.

МАШИННАЬКЪАХОЙ ДЕННА НАКЪА ДОЛХАШ

Лакхача къахьегама толамашца накъа бовгIа шоай дезача цIейна — Ерригсоюзни машиннаькъахой денна Грозненски локомотивни депо болхлой. Цар «дошеча» кулгаша тоаяь хозъяьй шоаш болх бу депо. Лакха эстетика йола предприяти а хинна дIаэттай из.

Лакха къахьегама опсарле йола механизмаши приспособленеши цехий балхашта юкъе йихьай. Производствана механизаци ярои, дикагIйола технологи балха юкъе кхахьарои вIаштIехьлоалийт лакха къахьегама толамаш даха.

Депо коллективо ханал пхи дийнахьа кхоачашъяьй халкъа боахама мухь дIа-юха бахьара ворхI бетта план, ремонт яра балхаш а толамца кхоачашдеш да. Тепловозий водителаша укх шера беза мухь нийца дIайига поездаш бIаьш я.

КЪАХЬЕГАМА ВАХТЕ

Царца планаш совгIа дIабихьа мухь 300 эзар тонн совгIа ба.

Московски ленинградски предприятей инициатива хьал а лаьца тепловозникаша кходаьд коача доагор 500 тонн совгIа, дукха кхояьй обтирочни смазочни материалаш. ХIаналехьа кхояь электроэнерги 45 эзар киловатт-сахьат да, хIаьта паччахьалкхенна кходаь ахча 100 эзар совгIа сом да. Социалистически яхье хьалха латт автоматни цеха коллектив, цунна дукха ха йоацаш карара-кара тела вымпели депо хьалхара моттиги еннай. Цул дукха тIехьа ца юсаш болх беш я подъемочни, тепловозашта ремонт еча цехий коллективаш. Цига лакха къахьегама опсарле а я, кхоачашдеча балхашка дIалолар планах лаьрхIачул лохагIа а да. Иштта дика толамаш доахаш кхы а дукха цехаш я цига.

Депо дика къахьегама толамаш дахарца белгалбаьнна ба машинисташ Иванов Николай, Белоцерковский Иван, Алиев Курбан, Дудургов Султан, Боков Сулейман, слесараш Хажиев Аьхмад, Чеченцев Николай, кхыбараш.

Технически прогресса юкъе дикка дакъа лоац депо рационализатораша. ВорхI бетта цар балха юкъе йихьай 140 рационализаторски предложени. Уж хул дIалахача бIаьччача шера балха юкъе йихьараш миссел. ДикагIволча рационализаторех лоархIаш ва механик П. А. Ростов. Цо укх шера кийч а яь балха юкъе йихьай 15 рационализаторски предложени. Иштта дика болх беш ба А. Соловьев, В. Атаманцев, П. Руденко. Царех хIаране ворхI бетта балха юкъа йиньай 13 рационализаторски предложени.

Болх бешехьа дешаш а дукха ба машиннаькъахой. 253 болхло ва лакхерчеи юкъерчеи дешара заведенешка деша багIаш. Укх дIалахача дешара шера 15 болхлочо чакхъяьккхар итт класс, хIаьта 25 болхлочо Орджоникидзевски техникум, ялх саго институт чакхъяьккхай. Итт шу хьалха депо ерригa болх беш хиннар пхи инженери 15 техники мара вацар. ХIанз цига болх беш ва 31 инженери 100 техники. Заочно деша а дешаш хьахиннаб ужжал бола специалисташ.

КарагIдийннача дикаларех доккхал ду машиннаькъахоша, цхьабакъда балха тIа хIанз а тIехьа нийслуча кхоачамбоацарашца чIоагIа къовсам а лоаттабу. Моттигаш нийслу накъа ярааьача локомотиваш йохаш. Из ца хилийтара керда мероприятеш балха юкъе кхухь.

Сийлахь-йоккха Октябрьски революци хинна 49 шу дузача денна сийленца накъа яхара «Октябрьнефть» НПУ мехкдаьттахой инициатива дог раьза хинна хьаллаьцай машиннаькъахоша. Цу денна сийленца накъа бахараи шоллагIча ах шера план ханал хьалха кхоачашъяраи шерра социалистически яхь йоаржаяьй цар.

Машиннаькъахоша дош деннад пятилетка хьалхарча шера план 20-ча декабре кхоачашъе, 1,2 процент доагор кходе, Октябра дезача цIейна лакхача къахьегама толамашца накъа баха лерхI цар.

Г. АНОХОВ.

ДОАКЪАР КИЙЧДАРА—ДУКХАГIА ЙОАКХО

«1966—1970 шерашка юкъера лаьрхIача хIара шера йоаккха юртбоахама продукци дIаяхача пятилетках шера юкъера лаьрхIача йоаккхаш хинначул 25 процент дукхагIа йоакхийла» аьнна да 1966—1970 шерашка СССР юртбоахам дIахо дегIабоалабара пхе шера планах йолча КПСС XXIII съезда Директивай «юртбоахама» даькъа тIа.

Колхозаша, совхозаша, партийни, советски, плановии юртбоахамей органаша керттера теркам тIабахийта беза шоайла дувзаденна дола лоархIамера ши декхар кхоачашдара — ялати хьайбай продукташи дукхагIа яхара.

Хьайбай продукташ дукхагIа яхар дукхагIдолча даькъе доакъара база боарам лакхбарах гийша да.

Гlожа, моша, концентрированни деррига тайпа доакъар Iалашдеш бlаьстан юхье дена гурралца доакъара база кийчъеш балхаш де деза, хIаьта укх шера 20 июль хьатIакхоачаш доакъар Iалашдара гIулакх дика да ала йиш яц, хьайбаш во Iангара далар кхерам болаш да.

Юкъара хьайбаши коа тIара балхазараши леладеча боахамашта доакъара база чIоагIъяра укх шера Iалаьмате дукха баьцаш, доакъарей, шекарей свекла, бахчевии силосни культураш дIайийнай.

Дукха къахьийга кхыча краяшкарей областашкарей люперна, клевера, магара, судански баьца фу дера колхозий дукхача председателашей совхозий директорашей.

Цу дерригне торо хилийтар бlаьстан-ахкан замалахь детта доахан тайп-тайпарча мошача доакъарца кхабара эша хьалаш Iалашдарал совгIа, Iана дика йол кийчъе а.

Оалаш махиллара, дага лаьттар-м нийса дар, дукха дар дийрхIар а... цхьабакъда, хIанзалца хьа доакъар кийчдара даьр кIезига да.

ТкъоалагIа июль хьатIакхоачаш 120 эзар тонн мара гIожа доакъар кийчлаьдац республика боахамаша, хIаьта планах хилан за даргдоацаш дар 433,5 эзар тонн да.

Йоли чан кийчдара балхаш теххача вайна гу цхьан декадах колхозашей совхозашей 20—25 эзар тонн мара доакъар ца кийчделга, кхы дIахо а темпаш иштта хуле план кхоачашъяра шийтта декада е бий бутт эшаргба, вешта аьлча ноябра ткъоалагIча дийнахьа мара гIожа доакъар кийчдаь бовргбац?!

Из хилийта йиш яц, хIаьта гIожа доакъар кийчдара хIанзара темпашца машар лоаттабе йиш яц.

Къаьстта во кийчду доакъар Наьсарен района кхаь совхозей Сунженски района колхозашкей. Мелача темпашца лел доакъар кийчделга Урус-Мартана, Гудермесски, МалгIабика районашка.

Доакъар кийчдара лоадама хIама даьдац лоаман районашка. Лоамашка йол хьокхаш да тхо, цхьабакъда, хIанз а хьекхар мел я ховш дац, яхаш дувцар Веданей Советски районий колхозий кулгалхоша. Иштта дар ткъоалагIча июне цул тIехьагIа цхьа бутт баьлча хIанз а кхы хувцаденна хIама дац.

ЦIаькха а дувцаргда вай йоккхача Наьсарен районах. Цига планах 22 эзар тонн кийчде дезача ткъоалагIа июль тIакхоачаш хьакха хьайийца доакъар 2802 тонн мара дац, из хул планах 13 процент. Из а дукхагIа яр йол я. Ала дезаш да мангал хьакха болабеннача хана дена ши бутт баьннаболлашехь йол кийчъяра план а 27 процент мара кхоачаш ца яь хилар, хIаьта Сунженски района колхозаша — 19 процент.

Йол кийчъяра гIулакх дикагIа лел Шаьла района колхозашкей совхозашкей. Планах 11800 тонн кийчъе езача аргIаш а даь 7800 тонн дIаоттаьй укхаза, из хул плана 71 процент.

Дика кийчъю йол Наурски Шелковскойи районий боахамашка, укхаза план 51—63 процент кхоачашъяьй.

Цхьабакъда, юкъара хьайбаш дика Iангара дахара 236 эзар тонн эшача метте таханалца хьа республике кийчъяьр духхьал 72378 тонн мара яц, е планах 81 процент.

Уж санна йола доакъар кийчдара темпаш нийса лархIа йиш йолаш а цхьаннена а кхоачам бергболаш а яц.

Гlожа доакъар кийчдара гIулакх вочa хьала тIа хиларах дукха ха йоацаш Наьсарени МалгIабикей районий производствени управлене кулгалхой отчеташка ла а дийгIа мангал хьакхара, хьекха йол вIашкатеха аргIаш даь кийчъяра, хьалхара силос йоллара балхаш дикагIа тоадара тIаерзаяь решени яьй республика Министрий Совето.

Ала деза колхозашкей совхозашкей силос йоллалга Iалаьмате во лелилга.

Нийтта районах духхьал пхиъ мара силос йолла йолаеннаяц, хIаьта ийс района совхозаши колхозаши хьажкIа хьахиларга хьежаш ба, цох силос йоллара план кхоачашъе дага болаш. Цунга хьежа дагIацар, хIана аьлча укх шера дукха хиннача йоачаша дика буц хилийтай.

Дика Iангара дахара юкъарча хьайбашта цхьа миллион тонн гаргга силоса доакъар эш, хIаьта кийчъяьр йиъ эзар тонн мара яц, из а дукхагIа яр Шаьла, Сунженски, Наурски, Шелковской районий колхозийи совхозийи чотах я.

Иштта во лел искусственни хьисапе йокъаьлча баьций витаминни хьоар кийчдар.

Белгала да вай массехк боахама из маьхера доакъар ши эзар тоннал кIезигагIа йоацаш кийчде йиш хилар. Цхьабакъда, хIанзалца из доакъар Грозненски Урус-Мартаней районашка мара кийчдац. Грозненски районе 400 тонн аьла хьоар кийчдаьд, хIаьта Урус-Мартана районе — 100 тонн. Из а кIезига да, цар торонашка хьежача.

Ялат чуйицача шозалагIа культураш дIаер а дика лел ала йиш яц республика боахамашка. Юкъарча хьайбашта доакъара база чIоагIъяра йолча цу резервах а беагIача тайпара пайда эцац.

Гурахьа йийна ка бола культураш укх шера хьалха кхачаро дика хьалаш кулийт уж чуйицача лаьтташ тIа шозалагIа доакъара культураш дIае. Уж дIаерах торо хул гаьнна гуйра тIехьаяххалца цар тIа доахан доажаде а цул совгIа кхы тIа эзар тонн силос йолла а.

Цу торонех кхетамца пайда ийцар Шаьла, Урус-Мартана, Грозненски районий боахамаша. Гурахьа йийна культураш чуэццаше а бlаьш гектараш тIа борц, хьажкIа, кхыйола культураш дIайийнай укхаза. Доакъара база чIоагIъяра дика аьттув ба из.

Цу гIулакха хIанз а ха яхаяц. Вай республика хьалашка августи сентябри доакъар кийчдара дика аьттув бола бетташ да, цхьабакъда, цхьадолча боахамаша мае, июне дIаяхийта ханаш санна, дIаяхийта мегаргьяц из еза ха.

Ха йоаяр деций ча во вIашкатохаш хилар. Хьекха ялат чуйийцача 164 эзар гектара тIа 55 процент мара ча вIашкатехадац!

Планах доагIачун 60 процент мара гIожа доакъари цул а кIезигагIа силоси мара ца кийчъяь дIадаха шу хIанзле диценнад.

ДIадахача шера санна укх шера хаоттам дика латтаац лоаца Iа хиларга сатувса дезац.

Укх шерей хьахулача шера хьалхарча ах шерей хьайбай продукташ кийчъяра план толамца кхоачашъяр дикача доакъарца хьайбаш Iалашдарах тийша хургда.

Х. МАХИТАРОВ,
Республика юртбоахама министерства юртбоахама культураш кийчъяра отдела начальник.

Криворожски бассейне, Iалаьмате дукха аьшка руда доаллача моттиге, болх беш я Советски Союзе эггара йоккхагIа йола лоаманобогатительни комбинат, дунен тIа эггара йоккхагIа йола «Гигант—Глубокая» яха шахта, мехка йоккхагIа йола кислородно - конверторни цех. ХIанз укхаза хьалъеш латт тIехбаьнна боккха низ бола (2700 кубометр) тамаше-домна. Цунна техъяьнна чIоагIа автоматизаци ю, цунна новкъостал деш я счетнорешающи устройствaш, промышленни телевидени, радиоизотопни прибораш. Мехка эггара дарегIа дола металл хургда цо доахаргдар.

ГIишло хьалъю майда. Домна хьалъеш йоахка кранаш дIаэтттай болх беш йолча «Криворожсталь» яхача завода вампалашта уллув.

Майда тIара дIахьежача бIаргагу хьахулаш латтача домна сурт. Лохехьа, боккхача кIоага чу гу дIа-юха ухаш хьувза самосвалаш. Цун пхоп тIа йоллаш латт 40 эзар тонн доал долча пишка кIалхара чIоагIа лард.

СУРТА ТIА: домна-вампал хьалъеча. Хьалхашкахьа гур — сварщик Алексей Григоренко.

А. Запара сурт.
ТАСС фотохроника.

ТХЬАМКА ЧУЭЦА БОЛАБЕННАБ

Шаьла района «Куйбышева» цIерахча колхозе 33 гектара тIа тхьамка дIадийнад. Тхьамка леладераша дош деннад хIара гектара тIара 14 центнер докъадаьча тхьамка лист яла аьнна. Тхьамка дIалийнача кхашта доал деш я 4 звено. Царех дикагIа йола звено Асзадова Асмас кулгалдер я. Цу звено доал ду 7 гектар хиллал долча кхай тIа. Укх деношка тхьамка ахьа болабеннаб колхозе. Тхьамка ахьара хьалхарча денош-ка даьхача толамаша хьагойт шоаш тIайийца декхар цар толамца кхоачашдергхилар.

Дахача шера, паччахьалкхенга тхьамка доххарах 74 эзар сом ахча хилар колхоза, цох 18 эзар сом пайда баьлар, хIаьта укх шера тхьамках боала пайда геттара лакха хургболаш ба. Цох дог тийша ва колхоза председатель Гунаев.

Толамаш кхы а лакхагIа хурглар тхьамка докъаде помещенеш кхоачашъяларе. Уж помещенеш кхоачаш ца хиларах тхьамка докъаде наьха коашка дIатела деза, цох дукха зе хул колхоза.

ХIана колхозе тхьамка докъалу помещени хьалъеш латт. Из сихагIа йистеяларга сатувсаш ба колхозхой.

Ю. ВОЛОДИН.

Вай мехка дIа кхаьча а ца Iеш, доазол арахьарча мехкашка а дIакхухьийт Грозненски ГАРО заводе хьаеш йола продукци. Арахеца продукци тIехдика хилийтаран дукхагIа ахецаран хьивар кхо ца деш къахьег завода болхоша. Хьалхарча ах шера лаьрхIа хинначул 4-эза лакхъяьй къахьегама овсарле. Планал совгIа арахийца продукци 24 эзар сома маьха я.

Ший къахьегама темпаш кхы а лакхъеш болх бу завода коллективо укх бетта. Хьалхарча шин декада план 120 процену совгIа кхоачашъяьй цо. Планал совгIа арахийца продукци массехк эзар сома маьха я. КарагIдийнна дика дараш дукха да. Доаха къахьегама толамаш кхы а лакхагIа хилийтара шерра социалистически яь йоаржаяьй завода цехий коллективаша. Цига хьалха латташ я вокхагIвола мастер Тимченко Федор Захарович керте латтача литейни цеха коллектив. Хьалхарча шин декадах бетта план 60,3 процент кхоачашъяьй цо. Иштта дика къахьегача цеха коллективана укх деношка елар завода карара-кара тела Ще байракхи хьалхара ахчан премии. ДIахо йодача хана из деза совгIат карара ца далийта дош лу оаха, — йоах цеха болхлоша.

Октябрьски революце 49 шу дузача денна къахьегама совгIат а кийчдеш, 10 бетта план 22-ча октябре кхоачашъе социалистически декхараш тIайийцад болхлоша. Планах лаьрхIачул совгIа арахеца лерхI 60 эзар сома маьха продукци. Цига дика къахьегарца белгалбаьнна ба ии. Сурцева Нина, Амарнев Гарун, Сытник Николай, Пушина Анна, кхыбараш.

Сурта тIа: Сурцева Нина, Пушина Анна, Амарнев Гарун, Сытник Николай.

И. Плиева сурт.

Садовни кольцога денз Арбатски майданга кхаччалца Калинински проспекте хьалъеш латт дукха гIишлош. Укхаза хьалдергда административни а нах чуIе лаьрхIа а вIаштIардаь цIенош, массехк культурно-бытови учреждени. Столице хозагIчарех цаI хургьа из проспект. ГIишлош хьалъю «Моспроекта—2» № 1 йолча мастерской проектах.

Сурта тIа: Калинина цIерахча проспекте хьалъеча гIишлой панорама.

Н. Грановске сурт.
ТАСС-а фотохроника.

КЪЕЛГА КХУВЛА НИКЪ

Баворски радиос дукха ха йоацаш вIаштIехьдаькхадар «Къелга кхувла никъ» яха передача елга. Малхбузехьен германски «Вельт дер арбайт» яхача газето кепатехай из материал.

Белгалдаккха дезаш да радиорепортераш ФРГ-ча къела диззача сурта дух тIа бовла гIийрта ца хилар. Цар хаттараш даьраш юкъарчал доацаш къела кIалбаха нах а боацаш, социальни дешай хьакъехьара оалаш йолча ведомствай кулгалхой ба, хIаьта уж боккъала а долаш дола хьал хозагIча куцехье дувца гIийрта хилар бIаргагучча а да.

Кердачун кепайоазон Агентства (АПН) дешарашка теркалдайта язбу «Вельт дер арбайта» репортажа чуloацам.

Укх тохкам тIа дувцар, ФРГ-ча къела хьакъехьара уж дале а кхы дале а дола айпаш дIахьокхилга а доацаш, тахан йоккхийча организацей объединеней компетентни политикашей чиновникашей а функционерашей гIулакхерча нахей а къелах лерхIари хетари фуд ховлга да.

Вай вахара хьакъехьара дукха хIама ца эшшаш долла а хIама цифрашца шийна чулоацача Висбаденерча статистически федеральни ведомствера хьаэца йиш йолаш яц вай мехка къевар малав, воацар малав яхача деша хьакъехьара къоастам боллаш йола даннеш. Халахете а статистика лураш наьха къаьст-къаьстача группашта тIаухача пайда «хьакъехьа йола 1964 шерара ориентировочни цифраш мара яц.

Вай мехка 3,6 миллион саг гаргга нах ба шоаш беча балхах доккхаш хIама доацаш. Царех 2,6 миллион кхалнах ба. Квартирага къахьегача сага ах алапи гаргга дода. Малхбузехьен Германе. Дукха моттигаш нийслу пенси чуIеча фусамах даллал а ца хулаш. Къе болий хьоагI вай пенсионераш? Цу хаттара жоп лу гIулакхерча наха страховани яра федеральни ведомства директора д-ра Рудольф Шмидта: «Пенсионерашта юкъе тIехъяьнна йоккха къел йолаш хилар шеко йоацаш лерхI аз. Из яхаш аз хьехабераш къаьстта а духхьала шоаш даьр мара кхы хIама доаца къаьна цхьаь пенсионераш ба».

Статистикана юкъе а яхьанза, «социальни новкъостал» а ца ийдеш йола цхьаькха йоккха наьха группа а я йолаш. Уж ба шоай къелах эхь а хеташ, трущобашка баха нах. Юрташка дукха ба духхьала сагIех бахаш бола цхьаь къоаной.

Гамбургерча социальни ведомства кулгалхо волча сенатора Эрнст Вайса ер масал доаладу:

«Теркалдулуш да къоаношта долча паччахьалкхен цIеношка цхьа саг лелаварга додар бетта 265 маркага кхоачаш дегIадена хилар. Цу цIеношка бахаш бола дукхагIбараш изал ахча тела йиш йоацаш ба, хIана аьлча цар пенси цу суммал дикка лохагIа да. Къел йолий хьоагI вайцига?» яхаш хаттараш ду. Цунна жоп дала йиш я, дуккха а нах геттара йоккха къел ловш баханза ца боалаш ба, аьнна».

Кельнерча социальни тохкамий института директор волча д-ра Отто Блюма юкъейоалаяьй документальни материал: «Къе нах малажб яхаш хеттий оаш? Аз-м эггара хьалхарча аргIанца теркалбергбар 65 шерал дукхагIа ха яьнна цхьаь кхалнах. Оаха хоаттам баьб къаьнача нахах 15 эзар сагага. ХIаьта царех болча 65 шерал дукхагIа ха яьннача кхалнаьха группа доход цецваллал кIезига йолаш а хилар».

Цхьабакъда, материальни къел хинна а Iац къоаношта йоккхача боадон доакъазал тIаувттаер. Геттара а чIоагIа цар сабIарздолийтар уж цхьаь бисар да. Къоаношта дола цIенош геттара кIезига да: казнага уж леладе ахча дац.

...Юкъмоттигерча католически объединене викала Йозеф Шойя лерхI: «ХIара йоккхача городе бахача нахах 2 процент гаргга бараш бах баракашка—хьалха «асоциальни поселенеш» оалар царех. Уж баракаш дукхханахьа городел арахьа я... Цул совIа, Федеральни Республике дукха совгIаашашагIа воацаш 300 эзар саг ва сецца цхьаннахьа вахаш а воацаш, шоаш мел йоаккха ха лелаш йоаккхаш. Йолаш я хьаькъалах тувлабеннарийи инвалидийи группа а. Уж дизза доацача лоархIамашка диллача, цхьа миллион гаргга ба».

Тхов кIийле йоаца нах хаданза дукхагIа хулаш боагIа. Уж нах, бакъдар аьлча, улицашка-м бадац. Уж бах коашкарча гIишлонашка, баракашка, убежищашка, ахаш чухийрцача казармашка, горингашка, отар кIал, тишъеннача машинашка, кхийшка. ...Царех 57 процент хиллал бараш квартирех тела беза мах ший ханнахьа дIа ца баларах цхьан хана квартирашкара арабаьха нах ба.

Боннерча мозгIаро Штефана дувц тхов кIийле йоацача наха тIаэттача йоккхача доакъазала хьалах лаьца. Цар берашта из тIехдетт школе, кхийнараш магазинашка, учрежденешка доастам боах. Из къаьстта а новкъа дувл когирхошта. Киназашка цу тайпарча наха бIагIара хьеж, хIаьта кхыметтел уж цига чу ца бита гIерташ а хул.

Укх тIеххьарча массехк шерашка эзараш бераш-чолакхаш даьд ФРГ. Царех «Контерган-киндер» яха цIи дIаяхай. Когаш, кулгаш, бIаргаш, лергаш, кхыдараш доацаш даьча царех дукхадараш хIанзалехьа а дайнад. Цхьабакъда, 4 эзар хIанз а дийна да. ХIанз школе даха ха яьнна да уж. Цар даьшка-ноношка хIанзалца кхоачам хиллал новкъостал кхьачадац. Деча хана хиннача чолакхалах больничи кассаша лазар лархIац.

Къела чулоацам ФРГ тахан моцали сагIа дехача кхьача къели хинна Iац. КIезига бац къело кIалбита дукха бераш дола дезалаш, автоматизаци бахьан долаш болх боацаш а биса, къел тIаьтта къаьна болхлой.

25 ИЮЛЬ ТIАКХОАЧАШ АЬХА ЗЯБЬ

Районаш	(Гектарашца лоархIаш) план	аьхай
Ачхой-Мартана	8059	—
Ведана	1450	—
Грозненски	34100	6961
Гудермесски	9864	1298
МалгIабика	15350	1964
Надтеречни	14188	1075
Наьсарен	16240	—
Наурски	14298	3627
Ножай-Юрта	4000	—
Советски	1465	—
Сунженски	22856	2202
Урус-Мартана	11923	—
Шаьла	12300	—
Шелковской	6900	—

ИСЛАМО НОВКЪАРЛЕ Ю КУЛЬТУРА ДЕГIАКХУВЛАРА

Вай мехка социализм котъяллара хьахиннача эггара дикагIчарех цхьа хIама да чулоацам социалистическии форма къамани йола халкъий культура хьахилар.

Октябрьски революце нийса къоастадир къамий дош, хьайийлар дерригача къамийи халкъийи творчески низаш шерра дегIаахара йола Iалаьмате йоккха а цIаккха ца хинна а паргIато. ХIаьта Октябрьски революци котъялалехьа вай мехка дукхагIдола къамаш культурно дегIаахара торо йолаш дацар. Ше котъялалехьа дунен тIа довзаш ца хинна дуккха племяш, халкъаш, этнически группаш социальнии культурнии прогресса новкъа даьхар социализмо.

Къилбаседа Кавказе эггара а тIехьадисача къамех хиннача нохч-гIалгIай халкъо а боккха гIа баьккхаб Советий Iаьдал латтача шерашка.

Сийлахь-йоккха Октябрьски социалистически революци тIакхоачача хана гIалгIаех 2 проценти нохчех 0,3 проценти мара дийша бацар. ХIаьта 1926 шу тIакхоачаш гIалгIай 8,2 процентагей нохчий 2,6 процентагей кхоачаш дукхагIа хилар дийша нах.

Иштта эттача хьалашка нах дешанза хилар дIадаккхара тIехьара къовсам эггара тIехлорхIам барех цаI а хинна дIаэттар. Социализм хьалъяра декхар республика кхоачашделга дуккхача а даькъе къахьегамхой культурни боарам лакхбаларах тийша дар.

Вай мехка культурни революци чакхъякккхар дуккха а халонаш эшае езаш хиларца дувзаденна дар. ХIаьта нохч-гIалгIай халкъа юкъе уж къаьстта халагIа яр. ЧIоагIа дукха эшар педагогически кадраш. Дуккхача юрташкей отарашкей хьехархой бацар. Дийша нах бар бIаьхийбараши бусалба дына керте лаьттараши. Цар безам бацар къахьегамхой дийша хилийта, уж чIоагIа духьал бар баха нах дийша хилийтара тIехьа Советий Iаьдало леладеча гIулакхашта. чIоагIа къовсам лоаттабора цар халкъ грамотни хилара а цун культура лакхъяра а духьала.

Школаши культурни фронта ликпункташи ирача классови къовсана арена а хинна дIаэттар.

Моллаши кулакаши шоашта мога духьале еш бар юкъарча дешара школаши бахача наха дешар ца ховш хилар дIадаккхара йола ликпункташи хьаелара, социалистически культура нохч-гIалгIай юрта чуйоалаяра.

Масала, Дышне-Ведана яхача юрта хьайийлаяр юххьанцара школа, хIаьта бераш цига гIаддаха деша а ухар. Школашкей ликпункташкей деша ухараш бусалба наьха кашамашка дIабохкаргбац яхаш, кулакашей моллашей яьча агитацех кхера а бенна, шоай бераш школе деша ца ухийташ соцадир дашшей поаношей.

Культпоходаш, къаьстта а моллагIъяр, еча хана чIоагIа духьале хилар кулакашкахьарей моллашкахьарей. Кулачества классови лардаш бухъяьха йоллашехьа а, цхьаццайолча моттигашка зуламаш дора цар культура дегIакхувлара гIулакха.

Террористически гIулакхаш де болалуш лакхдир цар из хIама. «Моллашей кулакашей шерра кампани дIайолаяьй культпоходана духьала, — йоахар парте Нохчий обкома пленуме. Культпоходо нохч-гIалгIай къаман гIулакхаш доладу яхаш къахьегамхой тувлабе гIертар уж, во мел дола хIамаш дувцар культармейцех, уж бахача наха гоамбалийта, сий доацача баха гIертар. Моллайи кулакийи инициативах Беиты яхача юрта йохайир кхалнаьха ликпункт.

Ликпункт чуйолча цIен даьна йийттар Бачи-Юрта. Топаш туйийттар Ножай-Юрта округа (хIанз Саьсана района) Саьсанарча хьехархочунна. Поазув-дешар ца ховлга дIадаккхара оарцагIбаьннараштa тIа а баьхка, шоламаш йийттар Курчалоерча, Валарга тIарча кулакаша. Уж тайпа моттигаш хиннай Нохч - ГIалгIайчен кхыча районашка а. Укхаза белгалдаккха деза моллаш кхалпаха дешара къаьстта духьала хинна хилар. Кхалнах баьде хиларах пайда а эцаш, цар йоахар кхалнахага дынах хаьда кхалсаг мара деша яха йиш яц.

Дунен тIарча нахах аханел дукхагIа ба кхалнах. Халкъа боахаме, культуре, политически вахаре йоккха моттиг дIалоац цар, уж боккха низ ба. Из дика кхетаду дына керте латтараша. Кхалнаха юкъера шоай влиянии йовра кхераш дар уж кхалнахага ца дешийта гIертар. Цар харц мел дар дувцар советски школах, деша гIертача кхалнаха тIаккхувра, хьехархошта духьалара террор вIашагIехкар, чIоагIа духьал бар уж латински алапашца дешар дешара. Ахархой кхерабора бераш школашка деша ма ахийта яхаш, къайлагIа хьужреш ехкар, религиозни фанатизм чуйоссайора. «КъайлагIара Iарбий школаш а еш, уж вай советски революционни школашта духьал а увттаеш, вай школашта духьал къовсам лоаттабу цар», — йоахар парте Нохчий обкома отчета тIа. Бусалба дына керте латтараша лелабеча тийшача балхо халача доахар культурни фронта гIулакхаш.

Советий Iаьдал латтача шерашка Нохч-ГIалгIайчен экономикей культурей дегIайоагIаш даьха толамаш даьхар дукха къамаш дахача Нохч-ГIалгIайчен бIаьш эзараш болча болхлоша, колхозхоша, лораша, хьехархоша, Iилма болхлоша, инженераша, техникаша, юрта боахама специалисташа партийни организацей хьалхаленца чIоагIа къахьегар бахьан долаш, уж хьахилар Коммунистически партей Советски правительствай Iалаьмате доккха новкъостал дарах, Ленински къамий политика хадданза чакхйоахаш хиларах.

Республике массанахьа а юкъарча дешара школаши культурно-просветительни учрежденеши я. ХIанз вайцига я 469 школа, 83 болхлойи юртарчеи кагирхой школа. Цу школашка болх беш 10 эзар совгIа хьехархо ва, цар хьехаш ва 237 эзар дешархо. 22 эзар зIамига саги йоIи дийша арахийцай ворхI шера профессионально-технически училища.

ДIадахача дешара шера республике болх беш яр 6 эзар совгIа саг чулоацаш йола дIаьхдаьча ден 201 группа. Цхьайолча районашка болх беш хилар ханнахьа дешарах тинна 725 саг чулоацаш йола 59 класс. Укхаза белгалдаккха доагIа уж дукхагIча даькъе нохчийи гIалгIайи кхалнах хилар.

19 эзар совгIа саг ва лакхерчеи юкъерчеи дешара заведенешка деша вагIаш. Царех виъ эзар совгIа саг нохчашхей гIалгIашхей ва, цхьа эзар гаргга йоI а йолаш.

ХIара шера тоалу бахача наха деш дола культурни гIулакхаш. Республике я 300 совгIа клубни учреждени, 340 библиотека, бIаьш киноустановкаш, телевизионни центр.

Культурни революци дегIаухаш хилари республика къахьегамхой духовни низаш тоалуш хилари къаьгга хьахьокхаш да литературей искусствой дегIаахар.

Нохч - ГIалгIайчен халкъа боахами культурей дIахо дегIакхувлара кхы а йоккхагIа йола перспективаш хьаелладу хIанзарча этапе, кагирхошта коммунистически кхетам балара гIулакха лоархIамера средство йола социалистически культура массе оагIорахьара айяра дешаш Iалаьмате боккхача лоархIаме долча хана.

Вай мехка дын социальни овлаш тийдад. Коммунизм хьалъеш доаллача халкъо дIакхайсад дына гIулакхаш, ший ха яьккха даьнна, коммунистически общество хьалъяра новкъарле еш мелдар а.

Миллионаш, итташ миллионаш болча наха кхетадаьд моллагIча дыно а, царца ислам а, бокъонца дола лаьттара вахар хьадара новкъарле еш хилар. Бакъда, хIанз а болаш ба дукха боаца, дынах теша баьде нах.

Тайп-тайпарча мурдий. тоабашта керте латтараша хьаллувц дIаяхача заман зулме гIулакхаш, уж духьал ба нах, къаьстта кхалнах клубашка, культура цIеношка, лекцешка ладувгIа, киного хьажа ахара цар хьаллувц кхалнах чIоагIа кIезигбеш дола гIулакхаш — урдув даккхари кхалсагах мах бари. Цар леладеча зулмерча гIулакхаша Iоткъам беш дешара дIаювл лакхерча классашка деша ягIа дукха а нохчийи гIалгIайи йиIигаш.

МоллагIча а дыно, царца исламо а, доккха зулам ду вай коммунизм хьалъяра гIулакха, общественни вахара юкъе хьинаре дакъа лацара чIоагIа новкъарле ю.

Вай мехка моттиг яц исламо маяххара къамашта юкъе эгIаало хилара. Ший халкъа дикадар хилар дезача саго ла йиш яц дIаяхача заман зулмане гIулакхаш, цар га Iаш а цара тIехьа отта а йиш яц цун. Из декхарийла ва цу гIулакхашта духьал тувчаьхьа къовсам лоаттабе, царгара зе — зуламаш доалаш хиларах къахьегамхой дIаккхетабе, котало йоаккхаш дIахьалхашка бодача вай мехка, цунца цхьана Нохч-ГIалгIайченна а цар новкъарле еш хилар дIадовзийта.

З. ДЖАМБУЛАТОВА,
исторически Iилмай кандидат.

ЙОККХИЙ ТОПАШИ ДАЬТТЕИ

НЬЮ-ЙОРК, 25 июль. (ТАСС). Юххера а кепатеха араьнхача 1966 финансови шера (финансови шу 1-ча июле дIадолалу вокх шера 30-ча июне йистедоал США. — Ред белгало) США-с оттаяьча федеральни бюджета цифраех хьагуш мадарра, Вьетнамерча тIемага ше дахийта лаьрхIа ахча дикка совдоаккх Вашингтоно. 30-ча июне чакхдаьннача 1966 финансови шера цу бIедаьча тIемага 1,1 миллиард совгIа доллар дIадахийтар ВIашагIкхийттача Штаташа юххьанца бюджет оттаеча хаца дIадахийта лаьрхIа хинначул.

1966 финансови шера США правительства тIема гIулакхашка дIадахийта деррига ахча лаьрхIача из 55,3 миллиард долларга кхоачаш дукхагIа хиннад. Юххьанца дахийта лаьрхIа хиннар — 54,2 миллиард сом доллар. ДIадахача финансови шера лаьрхIа хиннача 4·7 миллиард долларa меттел 5,8 миллиард долларга кхоачаш дукхагIа хилар «Вьетнамерча къаьсттача гIулакхашка ахча додаш» хиларца дувзаденна да.

Вашингтона официальни викалаша американцаш тешабора, Вьетнамера тIом шун вахара боарам Iаткъарг ма бац яхаш. 1966 финансови шера итогаша хьахьокх, Пентагона йоккхий топашн бахача наха даьттеи Iалашдеш могаш США экономика ца хилар. ЮПИ агентства хоам бу, мехкарча къелаца къовсам лоаттабе безаш йола США экономически тороний управлене цу гIулакхашка дIадодар 206 миллион доллар дукхагIа ца хиндийтача яланзар яхаш.

Тlема ветеранашта новкъостал дарга додар 108 миллион доллар кIезигделар. Массехк бIаь миллион доллар кIезигденнад юрта боахамга дIадехийтар. Ерригаш а дIалаьрхIача дIалахача финансови шера гражданск гIулакхашка дIадохийта ахча 600 миллион доллар кIезигдир юххьанца дIадахийта лаьрхIа хинначул. Вьетнамерча тIемо вьетнамски халкъа бала баь ца Iеш, американций вахара хьалаш воча а доах:

Доазол дехьара

СОЦАЕ ВЬЕТНАМЕРА США АГРЕССИ

ЛОНДОН. Вьетнаме машар оттабара тIехьарча Британски совето тIа хьийхаб американски авиаци Ханоен Хайфонен пригородашта бомбаш чуеттара духьалара протест лоар хIаргйолаш 27 июле парламента членашна массане а депутаци йохьийтилга вIаштIехьдаьккхара. Совето дIалех, белгала аьлча, Вьетнама территоре тIара кхыча мехкий деррига бIунаш арадоахилга оттадаь йола 1954 шерара Женевски соглашенеш бокъонца кхоачашъяра ларда тIа Вьетнама машар оттабайта гIерташ английски правительство хулга.

БАМАКО. Вьетнамах дола дош машара наьхъаца къоастаделда аьнна цхьаннха предложени хьаллацаргьяц, язду «Эссор» яхача малийски газето, нагахьа санна цун хьалхагIа Къулбехьен Вьетнамера кхыча мехкий бIунаш арадаьха а Вьетнама Демократически Республикана чуетта бомбаш соцаяь а ца хуле. «Эссора» белгалдоаккх, вьетнамски халкъа духьала селлара къизеи цу тайпарча средствашцеи тIом лоаттабарах империалисташта бокха бехктокхам тIабожаш хилар.

ЖЕНЕВА. Ший тайпарча манифестацо тешам бар Тики Лозане бахача нах: «Вьетнама — машар», «Соцае американски агресси!» аьнна яздаь лозунгаш тIатеха йолча массехк итташ автомашинаша цхьа сахьат совгIа ха яьккхар города улицашка гIолла хьали Iои ухаш.

Масала, Вьетнама новкъостал дара Кьамаи комитето а кхыча швейцарски прогрессивни общественни организацеша а баьча тIахьехамах города общественносто белгалаьккхар Вьетнамах лаьца яьча Женевски соглашеней 12 шу дизар.

Из манифестаци чакхъяьнначул тIехьагIа цунна юкъе дакъа лаьцараша Бернерча США посольстваga телеграмма яхьийтар вьетнамски халкъа духьалара оанхарий хьисапера агресси чIоагIа бехке еш.

МОГАДИШО. Американски агрессорий нашамех хьалъюзаргья Вьетнам, яхаш язду кIиранна цкъазза арадувлача самалийски «Иттихад аш-Шааб» яхача журнала передовой статья тIа.

США бIунаш вьетнамски лаьттан тIа хиларо новкъарле ю вьетнамски проблема къоастаяра. Дукхьал из бахьан долаш да, йоах статья тIа, топаш Iе а ехна вьетнамски халкъ маьршача къахьегама кечалаш хьалъэца йиш йоацаш хилар. Дунен тIарча деррига халкъий цу даькъе сомалийски халкъа а. дехкар да вьетнамски халкъ хьаллацар, из катдалар дерригача дунен тIара къамий кортамуизален болами машари котбалар хургдалга а ховш.

(ТАСС).

НЕГРАШ ГIОВТТАШ ЛАТТ

НЬЮ-ЙОРК, 25 июль. (ТАСС). Америко «неграшта Iазап тIалоаттаду уж боацабу, лоал лоаттабу», цудухьа неграша лоаттабеча къовсамо цхьаккха саг цецваккха везаш вац, аьлар Чикаго ше къамаьл деш Мартин Лютер Кинга США цхьайолча городашка неграш дIахо а гIувтташ хиларца дувзаденна.

Кердача зуламашца белгалъяьлар дIаяха бийса Кливленде. Города полицеи къамаи гварде салташеи топаш йолайир неграшха йола цхьа къона кхалсаги цун ши бери тIаладгIача машина. Из бахьан долаш ворхI бутт баьннача бера чов йир, хIьта нанеи цун шоллагIа вола дийшу даьнна вои халача хьала тIа а болаш больнице бихьаб.

Агентстваша иштта хоам бу, городера гIулакхаш кегаденнача хана шиъ саг вийнав, ткъаь итт совгIача сага човнаш яьй, яхаш.

ДIахо а гIувтташ ба неграш Бруклине (г. Нью-Йорк). Цига дов вIашка дир полицеи неграшеи. Цига «порядок оттаяра» къаьстта отряд яхийтай.

Индонезе керда правительство

ЛОНДОН, 26 июль. (ТАСС). Индонезе президента Сукарнос селхан хьакхайкадир инарал-лейтенант Сухарто кердача индонезийски кабинета президиума нерте оттавеш хилар, яхаш хоам бу Джакартера Рейтера агентства корреспондента джакартски радиос хьаннхайкадаь чу тIа а дегIа. Президиума юкъебахаб: оборонан нхерамзлени дешашта вола инарал-лейтенант Сухарто, Адам Малик — политически дешашта, Идхам Халид — общественни хьал-торон дешашта. Хаменгку Бувонофинансайи экономикан дешашта, Сануси Харжадината — промышленноста дешашта. Кабинета кердача составе — 27 министр. Царех цхьабараш совместительствах ши гIулакх леладеш ба. Министрашта юкъе — 12 военни саг.

ХИРОСИМСКИ КОНФЕРЕНЦИ ХЬАЕЛЛАЛЕХЬА

ТОКИО. (ТАСС). 6 августе хьаелл японски городашта атомни бомбаш чуйийтта 21 шу дизарца дувзаденна вIашагIтехаш йола атомнии водородни герз дехкара хетаь хиросимско-нагасакски конференци. Конференце дувцаргда Вьетнамера американски агресси соцаяра тIехьа, ядерни тох намаш делга массе эагIорахьара соцадара тIехьа ядерни герз доаржаденга соцадараи цIендаь дIадаккхарам тIехьа лоаттабу къовсам чIоагIбара дешаш.

Конференце керттерча лозунгашта юкъе хургба, аьлар ядерни герз дIадаккхара тIехьарча Къамаи конгресса председателз Масадзи Судауки тахан хиннача пресс-конференце шеъ къамаьл деш, — ДРВ-ена оанхарий хьисапе чуетташ йола бомбаш совчехка соцаяра, Вьетнама территоре тIара кхыча мехкий деррига бIунаш арадахараш, тIема базаш дIаяхараш беш бола тIахьехам ший гIулакхаш шийга къоастадайта вьетнамски халкъо бокъо лулга дIадехар.

Пресс-конференце иштта хоам бир, 5-ча августа, Хиросимера хиросимско-нагасакски конференци хилале хьалхагIа хьаелларгйолча, атомнии водородни герз дехкара тIехьарча дунен халкъашта юкъерча конференце дакъа лаца шоаш раьза делга 17 мехкой дунен халкъашта юкъерча кхаь организацеи хьахайта хиларах.

ШОАЙ БОКЪОНАШ КЪУВС

РИМ. Къахьегамхой коталойца чакхбаьлар дуккхача хана дена а чIоагIIа а «Алиталия» яхача авиационни компане лаьттан тIарча персонало лоаттабаь къовсам. Забастовка еш 13 ди даьккхачул а йIаьххача хана администрацеца переговораш яьчул а тIехьагIа шоашта алапеш тIатохийта вIаштIехьдаьлар къахьегамхой.

Итале юрташка чIоагIIа къовсам латт испольщикийи батракийи гIулакхаш тоадар духьа, хьувкъам бекъача хана ахархой дакъа совдаккхар духьа. Модена яха еррига провинци цу къовсамо дIалаьца яр укх денношка, ахархой митингаши демонстрацеши хиннай Пистойе, Ареццо.

Практически соахка гураьхьа денз соцаш бац миллион болча итальянски испольщикий къовсам.

ЛОНДОН. ДIахо а забастовка еш ба шоай профсоюзни бокъонаш Iохьекхаяра духьала къовсам лоаттабеш бола Лондона чоххерча Тилберера 1300 портови болхлой. Забастовка бахьан долаш порте гоалу деррига кемаш.

БУЭНОС-АЙРЕС. Массехк дийнахьа забастовке лоаттаю Аргентинерча «Дженерал моторс» яхача фирма предприятей болхлоша. Пар дIадех алапеш тIатохилга. Мехка автомобильни промышленноста механикий профсоюзо забастовка еча болхлошца барта хилар хойташ забастовка яьй 24 сахьата.

(ТАСС).

КОРЕЙСКИ ХАЛКЪА - ДЕМОКРАТИЧЕСКИ РЕСПУБЛИКА. Искусственни удобреней Хьыннамски заводера хадданза дода тоатол санна юрта ух «хай» витаминаш.
Сурта тIа: вагонаш тIа дотташ латт химикаташ чуйола галеш.
ЦТАК—ТАСС сурт.

ДЕШАРА ШЕРА КИЙЧЛУ

ДАЬРАШИ ДЕ ДЕЗАРАШИ

Тха районе еррига 26 школа я — ворхI юкъера, 12 бархIшерара, 7 юххьанцара. ДIадахача 1965—1966-ча дешара шера дешаш хилар 12617 бер.

Ерригача района школай успеваемость юкъера лаьрхIача 90,6 процент хилар. Цул хьалха дIадахача дешара шераца нийсдича дикка дикагIа-м я из, хIаьта а кхы а дикагIа хила йиш йолаш яр. Дешара шу дика чакхдаьккхар Карабулакски юкъерчеи (директор нов. М. С. Фролов) бархIшерарчеи (директор нов. С. С. Рычашевский), Ассински юкъерчеи (директор И. Г. Шетинский) бархIшерарчеи (директор Л. А. Щербинина) школаша.

Юххьанцарча школашка хьехачарех 52 саго успеваемость 100 процент а йолаш чакхдаьккхад дешара шу. ХIаьта бIаь процент кхоачаш успеваемость йолаш чакхдаьккхад шу 40 хьехархочо. Къаьстта бувца боагIа РСФСР-а заслуженни хьехархой К. Г. Васюкова (Орджоникидзевски юкъера школа). И. В. Буханцова (Ассински юкъера школа), Е. Н. Муриенко (Серноводски юкъера школа), Нохч-ГIалгIай АССР-а заслуженни хьехархо А. Н. Сборная (Карабулакски юкъера школа), дукха кхыбараш. Цар хьийхача классашка успеваемость лакхеи дешархой знанеш кIоаргеи я.

Массехк шу да цхьаккха бер цхьан классе шоллагIча шера чу ца дуташ цхьабола хьехархой хьабоагIа. Царна юкъе ба М. М. Корниенко, М. И. Муромцева, А. Х. Чаниев (Первомайски юкъера школа), Е. Бокова (Краснооктябрьски бархIшерара школа), Р. Г. Чмырь (Нестеровски юкъера школа) кхы дуккхабараш.

Дика вIаштIехьбаьккха бар района школашка кхетама болх а. Халкъа революционни, къахьегача дикагIдолча традицешца бувзабенна бар из. Истори хьехача О. К. Самойленкос кулгал а деш вай края комсомола истори Iомадеш хилар Орджоникидзевски юкъерча школа дешархой. 20—30-ча шерашка хиннача комсомольцашца, советски Iаьдал лоаккхаш хьалхарча мугIарашка лаьттачарца вIашагI а бетталуш царца беседаш еш хилар. Иштта дика вIаштIехьбаьккхабар из болх Ассински юкъерча школе а. Йоккха терко йора укхаза дешархошта патриотически кхетам балара. 46-ча гвардейски авиаполка летчицашца нн. Поповаца, Шевченкоца, Радинаца, граждански тIема ветеранаца Циброца, бIарга а вайна В. И. Ленин вовзаш хиннача Дробышевца вIашагIкхийтта хилар цу школа дешархой.

ЦIенхаштта терко йора района школаша дешархошта эстетически кхетам балара а. Масала, республике массанахьа довзаш да Карабулакски юкъерча школа болх беш дола берий оперни театр. Дуккха дувца йиш я района школаша баьча кхетама а хьехама а балхах. ХIаьта лоацца аьлча берригача хьехархоша шоай низ кхо ца беш къахьийгар дешара шера.

ХIана берий каникулаш йолча хана а ба цхьабола хьехархой юртбоахама кхашка къахьегача дешархоща цхьана. Царна эшшача новкъостал ду, ца ховр дIахьех.

Тха района школашка укх шера дийша йистеваьнная иттлагIча классашка хинна 452 саг. Царех 39 дешархочо дикеи тIехдикеи дешарца дошои дотои медалаш а йоахаш. Уж а дийша йистема баьннабий аьнна терко па еш битанзар тха хьехархоша. Царех дукхагIбараштa балхашка баха новкъостал дир. ХIана уж района а республика а тайп-тайпарча предприятешка къахьегаш ба. ХIаьта цхьабараш лакхехьарча дешара заведенешка дIахо деша баха кийчлуш ба.

Из деррига а хиннар да. ХIанз кердача дешара шера йоагIаш йола кийчо яра оарцагIъяьннай района еррига общественность. Школашка еш йола ремонт махулла сихагIа йистеяккхар духьа шоайла яхь йоаржаьй района школаша. Ше-ше хьалхагIа йистеяла гIерташ къахьегаш я хIара школа коллектив.

Н. ПОТЕХИНА,
Сунженски райОНО инспектор.

СЕЗОН ХЬАЙИЙЛАЙ

Укх деношка чуийнна болх беш я Шаьларча пищекомбината коллектив.

Комбината керттера балха процессаш—сом цIенбар, из кхехкабар, цунна закатка яра механизаци яь я. Хьалха лаьрххIа пхи саг вар комбинате консервни банкаш юлаш. Укх шера механизированни цхьа мойка я из болх дIахьош. ХIанзалца хьайвах дакъилгаш дар а из чIормаяккхар а кулгашца деш хиннад. Цу балха дукха нах эшар, урсаша цар кулгаш телар.

Хьайваш чIорма па а йоахаш каустически кхаь процентни содаца обработка еш чIор Iодаккха аьнна рацпредложени елар технолога Балаевас. хIаьта цIенъяь яьннача хьайваех Iажаш телача механизированни установкаца дакъилгаш даха йиш хилар. Из бахьан долаш дуккха лакхъелар комбината балха овсарле. Пищекомбината бокха пайда баьлар цунах.

Иштта аттача баьккхаб комбината коллектива болх дукха ха йоаппаш комбинато хьанийцача «Гусиная шея» яхача сом лакхе хьатIабоаккхача алеваторо. Август бутт дIаболалуш йистедаргдолаш да сок йоаккхача цеха оборудованена монтаж елга а.

План 13650 йолаш 15580 литрови банка боалах яь компот арахийцай комбината коллективо. ХIана а тIехь планал совгIа йола сомий - баьцалаарий консерваш арахецаш я комбинат.

ДIадахача шерага диллача укх шера комбинато арахецача продукце ассортимент дикка щеръяьй. Боалий, Iажий, кхорий, гIамгIай, хьачий, хьайвай компоташ, сома пюре, сомий-баьцалаарий маринадаш арахец цо, нарсаш яша йохк.

Хьинаре къахьег укх деношка варщицас Исмаилова Аьсета. Ший норма 170 процент кхоачашъю цо. Дукха цунна тIехьабисац Герханова Есити Тозуркаева Нахапуи. Иштта дика къахьег укладчицаша Лабазанова Тамарас, Эпендиева Шукбанас, Ахтаева Арпатас, кхычар а.

Ийдерхоша дика могаю Шаьларча пищекомбината продукци. Укх шера 200 эзар килограмм продукци арахеца дош деннад цун коллективо.

И. КАМАЕВ,
Шаьла района «Джалка» совхоза комсомола комитета секретарь.

ТЕШАМЕ ГIОНЧИЙ

ХIанз дукха балхаш да кхашка. Мангал хьакхар, бобовии ка болча ялатийи культураш чуийца яхар, лаьтта ахар, кхыдараш. Уж балхаш сихденнача хана дика новкъостал ду юртбоахама къахьегамхошта дешархоша.

Дика новкъостал ду СурхотIарча юкъерча школа дешархоша «Экажевский» совхоза СурхотIарча отделенена.

Пхийттанел совгIа дешархо ва укхаза шоай ученически бригада вIашагI а елла кхай тIа болх бе араваьнна. 1-ча июле денз мукхеи горохеи смесь механизированни хьисапе чуаца болабеннаб уж. 13-ча июле денз 24 июле кхаччалца 157 гектара тIара 400 тонн йол хьекхай цар. цох 200 тонн фермана дIатIа а заа аргIаш даь дIаоттаяьй.

Укхаза къахьегача дешархоех белгалбаха беза Муцольгов Даул, Муцольгов Iаддал, Дакиев Самати, Дакиев Муса. Цар денна шоай нормаш тIехкхоачашъю. Норма 6 гектар мара йоацача хIара денна 10—12 гектар хьокх цар. Царна нийсса къахьегаш ба йол хьатIакхуха Измайлов А., Аушев А., кхыбараш. Царна юкъе белгалваккха веза йол хьатIакхуха Караджиев Iиса.

Iурра денз сарралца къахьег дешархоша шоай участке. Хьекха йол дукха аллийтац кхай тIа, хIана аьлча деноıш дIайха а долаш йол сиха йокъалу. Йокъаенначул тIехьагIа цох йоккхий токхораш ю. Цигача дика балха толамаш доах И. Богатыревей А.-Х. Албогачиевей. Цар токхораш яра нормаш 200 совгIа процент кхоачашъю, хIаьта стогометателаша Оздоев Джабраилеи Муцольгов Юсапеи план 10 гектар йолча 15-нел совгIа гектара тIарча аьлах аргIаш ду.

— Хьалха хIама даа хьатта аха дезар тха, хIаьта цигара юха ма даьхке а, вIалла са а ца лоIаш болх болабе безар, — яхаш дувц бригадира Муцольгов Илезеи доакъар Iалашдара бригадира Дикиев ИсмаIалеи. — хIанз цига дIааха ца дезаш болх беча метте хIама дуъаргдолаш вIаштIехьдаьккхад оаха. Укхаза соахка хьаллаь доккха цIа да, хIаьта лаьрххIа тха бригадана хьожаяь повар а я тха юртахо Албогачиева Банати. Цо доагIIача тайпара гIулакх ду бригадана. Хьатта а яче продукташ а яй, бригада болхлошта ала хIама доацаш дика даъа хIама кийчду цо.

— Со геттара раьза ва аз кулгаллеча дешархоша беча балха, — йоах ИсмаIала. Дешара шу долададлалца совхозе болх бе лаьрхIад укхаза дешархоша.

Р. АУШЕВ.

ДУВЦАР ДЕХ ГАЗЕТ ДЕШАЧО

Укх тIеххьарча хана дийшад ваха тамашийна оамалаши биологически башхалонаши йолаш долча форда хьайбай — дельфиний хьаькъехьара бе-бе хоамаш. Оаха дех хIинзарча Iилман даннеи ларда тIа из проблема хьахаеккаргйолча Iилмахочун статья «Правда» тIа кепатохар.

г. Одесса

В. Проценко, хьехархо.

САГИ ДЕЛЬФИНАШИ

Iуйрийна океана тIа кема сена латтача самолетаца йоалайир кара Iомаяь Тефм яха йоккха дельфин. Дельфина геттара чIоагIа дакъа а лоапаш цу сахьате дIаболабелар болх. Кеманеи геттара кIоаргача хи кIалхарча станценеи юкъе бувзам лоаттабеш яр из инструменташи оборудованни IокIал а кхухьаш. Цкъаза форда юкъе тувлавенна лела аквалангист кема тIа воалавора дельфина, хIаьта цкъаза муша юхьиг бага а елле океана юкъе дIачуаха езаш а хулар цун низах веха паьк деш лелачоа из дIабе йоллар духьа.

Фуд из да, берий фаьлг ба из е фантастика я из? Е из а, е вож а — цу шинних цхьаккха а дац. КIоартга хи кIал дукха ха йоаццаш доазол дехьарча тохкамхоша лаьча балхех лаьца кепайоазон тIа араьнна материал юха хIатIа мара яаьньяц вай.

Кхы цул кIезигагIа тамаш йолаш йоаца кхы тайпа факташ йоалае а йиш яр. Масала, доазол дехьарча океанариумашка яхаш йола кара Iомаяь дельфинаш каст-каста форда юкъе дIахеп. Дуккха деноши бийсаши доах цар цига, хIаьта цул тIехьагIа акустически сигнал ма хилланге а океанариумашка юха чуйоагIа. ХIанз дIахора аргIанара дош да дельфинашта штурмана болх Iомабелга.

Газетни статья тIа кхыметтел Iодагаръе а йиш яц саган дельфинаи юкъера сакхетамера контакташ хьагучайоахача хана хьалхашка отта тарлуш йола еррига аспекташ. ХIаьта уж атта вIаштIехьъяха йиш хилар хьахьокх кхыча мехкий даннеша меттел, вай лабораторена гучаьннача материалаша а.

Миштад уж хIаьта, уж тамашийна хьайбаш? Дельфинаш кит яхача чкъаьрий отрядах я. Из шин подотрядах латт: дельфинаш юкъейоагIача цергаш йолча китехи мекхаш долча е цергаш йоацача китех—дунен тIа эгтара доккхагIа долча хьайбаехи. Киташ яха чкъаьрий мичара хьадаьннад хIанз а ховш дац. Вайна ховш хIама дац цхьан лаьттан тIарча дакхаш долча биъ когa тIарча, малагIча бахьанах да ца ховш лаьттан тIара вахар хи чурча вахарца хийца долча хьайбаех уж хьадаьнна хилар мара. Ховш маларра, лаьттан тIара дийна мел дола хIама бухсоццача кхаьчача хи чура хьадаьннад. Цу тайппара, океана чу юха чудийрза киташ шоалагIа хи чура хьайбаш а хинна дIададад. Цхьабакъда, цу цхьан ханна лаьттан тIарча дакхаш долча хьайбай белгалонаш а яхкийсай царех, цу даькъе пехкаш фо чу а увзаш садахар, чухьа хьайба лоацадалар, дийна а йолаш кIоригаш Iояри наьна шурийца уж кхабари а долаш.

Уж къаьстта шоай тайпара хьайбаш дегIадоагIилга кхычарца нийсдича башха йIаьха йоацача ханашка хиннад. Цудухьа, мах баь варгвоацаш дика материал я киташ эволюце процессаш шоаш Iилмана йовзарал кхетаяран.

Китий эволюци, хетаргахьа, уж хьалдоладалар а, бе-бе да аьнна хетадала бокъо йолаш, селлара шоайла вIаши тара йоацаш я цар ший подотряд. Кердача моттиге — хи чу дIаIамилга тайп-тайпарча наькъашка хиннад цар. Мекхаш дола киташ доккха хулача наькъаца дегIаихад, цудухьа йиш хиннай царга дирача оакхарий кавара мукъаловла а бIарчча лиса а. Цергаш йола киташ дегIаухилга централни нервни система чоалхане ластача наькъаца, хьаленад. Цу башхалонца доацхалуш хила мегаш да дельфиний хьаькъалах йола легендарни санна, иштта фактически а материал.

Геттара чIоагIа уйла тIаозаш я адаптацей (приспособленей) биологически проблема, хIаьта из Iомаара а иштта йIаьхий торонаш хьелл киташа. Дакхаш долча хьайбай керттера белгалонаш шоаца а юсаш хи чура вахар хьаэцаро царгара дIатийхар кердача моттигерча вахара тайп-тайпара адаптацеш Iомаелга. Уж адаптацеш бахьан долаш дегIаяьхкача аппаратех дуккха яраш тамашийна йиткъига а цецвоаккхаш нийса а я.

Укх тIеххьарча хана дельфинаша шоашта тIаоз биологий уйла эза ца Iеш, тайп-тайпара специальносташ йолча инженерий а кхыметтол... лингвистий а уйла. Цхьайола, цу тамашийнача хьайбаша вайна хьалхашка оттаеш йола технически оагIорахьара проблемаш мара ювцаргьяц вай.

Хетаргахьа, нарех эгтара лоархIамегIа яр — хIама дIахазара проблема. Цергаш йолча китий хIама хазара спектор Iалаьмате шера я — 150 герцага 200.000 герцага кхаччалца, вешта аьлча массазарча диапазонагара дIа а яьрже, сага хоаргIйоаца ультразвуковой чулоац. ХIанз бокъонца гучадьннад, цергаш йолча киташа звукех тайп-тайпарча гIулакхашта пайда эцаш хилар, цу даькъе эхолокацена а. Белгалйоалаш я тоъал бе-бе а ший тайпара а йола звукаша шоайла вIаши бувзам лоаттабара категори.

Цецвоаккхаш нийса я хьалхагIа пкъа звуковой пучокапа хьа а лаьца, хьайбанна 15 е 25 метр гаьна хи чу чутессача, масала, гараилга, вIалла а гIалат ца йоалаш тIайолхача дельфиний эхолокаци. Укх тайпара опыташ а увттаьй. Цхьаннахьа гIолла а чакх са доагIаргдоацаш дельфина бIаргаш дIа а къайла, хи чу яьча лабиринта чу хоаяьй из. Цу чурна духьаленах цхьанна а меттера ший дегI дIа па хьокхадолийташ арадийннад хьайба.

Ультразвуковой хувцамашта генераци хилара принцип кIезига хинна а е дукха хинна а хIанз къоасталуш я. ХIанз укх сахьата ховш дац звуковой пучока ластар малагIчь тайпара нийслуш да. Цхьабакъда, цу хьакъехьа рабочи гипотеза йолаш я. ГIулакх миштад аьлча, цергаш йолаш долча дерригача китий керта хьалхашкахьарча даькъа тIа, садоахача моттига хьалхашка боалл дагIаш дола хьажа аьле цIи йоаккхаш йола бог хулийташ бола диме гIайбилг. Цу диме эргалоний хьокхам — рефракце коэффициент — геттара тара ба техника акустически линзаш кийчъяра пайда эцаш йолча хIамай доагIIаш долча хьокхамашта. ЦIокен хьадагIа хьажеи звук геттара дикка чакхйоалаш я аьнна хеталургдолаш да.

Частота Iалаьмате лакха йолаш я дельфиний ультразвукаш. ХIаьта частота лакхагIа ме хул, аттагIа да фокусировка нийсагIа чакхъяккха. Цу тайппара, «линза» чу гIолла а ультразвука шерра цхьалхальнначa, геттара йиткъигача пучокаца а шийна хьалхашкара яьсса моттиг «хоургйолаш» я дельфин. Тхона хетачох, из гипотеза бокъонца къоастае еза гидроакустикашеи инженерашеи дакъа а лоацаш.

Китий ариентацеца юкъарчал доацаш ювзаенна я хеморецепция оалаш йолчунца а. Лаьттан тIа лахача дакхаш долча дерригача са мел хьаллача хIамай йолаш йола абоцятельни органаш яц китий. Цхьабакъда, мел зIамига хинна а хинз хулаш дола химизма хувцамаш, гучох хьалувна царга торо хулийташ йола приспособленеш я дар. Цу гIулакха лаьрхIа я мехкаш долча китех йоалла дукха хана денз йовлаш йола якобсоновски орган — бата букь кхоачалучча доахка шолха кIоагилгаш. Цергаш йолча китий цу тайпара органа меттел хила мегаш да дукха ха йоаццаш метта биххера гучадьнна кIоагилгаш. Хозахета даь дац дельфинаша массе хана бага хий кхерзаш санна леладер.

Киташа вайна хьалхашка оттаеш йола цхьаькха промблема сенах латт аьлча, из латт шоаш къаьстта геттара кIоарга уж хи кIал йолхаш хиларах. ХIанз геттара дика ховш да цергаш йоахка цхьайола киташ ши эзар метрага кхаччалца кIоарга хи кIал Iочудаха могаш хилар, долчедегIа хIара квадратни сантиметрана ши бIаь атмосферага кхаччалца давлени ла а могаш.

Иштта кIоаргача гIолла дика лелалу уж, кхача лох, хIама дуъ цар, ХIаьта цу хана сов кIоарга Iочуухача сага кхераме дола кессонни лазар ца хулаши кIоаргача бIогора ца ухаши юс уж. МалагIаш я хIаьта, аактамосферни феца са а доахаш долча хьайбашка, йIаьххача, цкъаза цхьан сахьатагеи ах сахьатагеи кхоачаш, йолча хана пехкашкара фо ца хувцаш океана юккъе хила йиш хулийташ йола механизмаш?

Цу механизмех цхьаяраш вайна йовзаш я. Эгтара хьалха царех я миоглобин оалаш яр — кIоарга наькъеш йолча китий пхьидаш бокъонца чIоагIъеш йола вещество. ЦIийцарча гемоглобина йолла свойстваш йолаш я миглобин а. Цо кислород чуоз, тIаккха дегIа хьоасашка гIолла дIадекъ из. Феца садоахаш болча китогемоглобинахи миоглобинахи кислород тох. Хил Iокъайллаьнначa хана сосудистий рефлекса хиле из бахьан долаш шерра гобоаха цIий соц. Хи кIал гIолла нек деча хана цIийга гобоахийташ цIий лелача система къаьстта ший тайпарча образованега — башха сеть оалаш йолчунга гIолла мара. Из бахьан долаш цIийцареи пехкашкареи кислорода запас кислород па тоъар эггара чIоагIагIа Iаткъаш йолча алхха централни нервни система IалашIъярга йода. ХIаьта пхьидаша кхоачамбу миоглобинах йоаллача шийгарча кислорода запасаца.

Саг а тIехьа лаьттан тIа шурийца дегI дена мел йолча хIамашка садоахийтар кислорода дефицит а йоацаш, Iоаяь углекислота я. Цудухьа пехкаш хьалсовсаеш йолча фецарча кислородах пайда эцале дукха а хьалххагIа денз долалу садаха. ХIаьта киташ садаханза ца доалача кхоачадер кислород ца тоъар да. Цу тайппара, цун кер чурча еррига запасах боза пайда эц. цхьабакъда, геттара чIоагIа кхомбеш эц из.

Кхетадеш да, сага организм мичча хана а цкъа кита яр морг хургья аьнна хетадала мегаргдац. Цхьабакъда, саг ше цхьаь форда кIал вахара кIоаргала доазонаш шердар сов безам тIабодаш хиларах хеталу из проблема къоастаяра метод лаха еза ха хьатIакхьачай аьнна.

Эггара къаьнагIа йола «Грея парадокс» аьнна цIи а тилла 30 шу хьалхагIа денз йовзаш йола проблема цхьайолча белгалонашца мара ювцаргьяц вай. Ювцаш яраш цхьайолча дельфиний гидродинамически свойстваш я. Вай деношка «КIаьда пордош» оалаш яраш практически тахкара белгалонаш гучаяха доладеннад из дош. Ший хана чIоагIа наьха бага бахабар «ломинфло» — дельфина цIока санна йола кIаьда материал хьаярах бола хоам. Доазол дехьарча кепайоазон тIа хоам бора, «ломинфло» тIайоалла торпела форда чу гIолла шоаза массагIа лел гIожагIа йола пордув тIаеллача иззамо йолча кхыча аппаратал, яхаш. Цхьабакъда, уж хоамаш реклама йоацаш хиннадац.

ХIаьта а, тешаме ала йиш йолаш да китий цIока белгала дегI дукхагIа лувжаргдолаш хулийта свойство йолаш да аьнна. Дельфин масса хилара къайле сенах латт аьлча, из латт, йодача хана хулаш йола хин духьале кIезиг а еш, цун дегIа тIара хий «кIаьдла» дIалувжаш хиларах. Цхьабакъда, къаьсттача свойстваел совнагIа, пхьидаш зIамиглулга нийслеш йола нерваш Iалаьмате дукха йоахк китий цIеках. Хьайба лодача хана цун цIека тIа гIолла дIаух гонахьара цунна хулаш йола духьаленаш кIезигъеш йола ший тайпара талгIи. Из башхало дика бакъяь хьахьекхай вай а доазол дехьарча а тохкамхоша. Цу тайппара, кIаьда пордош хьаеча хана бIаь процент эффект хург ма йий аьнна дог доахилга яц. Цхьабакъда, цу даькъе деш дола балхаш, шеко йоаццаш, перспективни да.

Дельфиний вахара тайп-тайпара дешаш тахкара хIанз тайп-тайпарча мехкашка чIоагIа уйла тIайохийт. Бионически балхаш укх тIеххьарча шерашка дегIаухаш хиларца дувзаденна вайцига а уж тохкамаш дIахо дукхагIа дергда аьнна хеталу. ХIанзарча Iилман ларда тIа доаккхаш айле деза цергаш йолча китий хьисапера хьайбаш Iомаделга.

С. КЛЕЙНЕНБЕГР,
СССР Iилмай Академе хьайбай морфологе Института лабораторе заведующи, биологически Iилмай доктор.
(1966 шера 24 июле арадаьннача «Правда» тIара).

ИКАР ЛАЬТТАХ ХЬАКХЕТАРГЬЯЦ

Икар яха зIамига планета (цаIн ахи километрал йоккхагIа яц цун диаметр). Лаьттанна эггара дукхагIа гаргайоагIаргья 1968 шера 15 июне.

—Iалаьмате доккха гIалат ду цхьабараша, — аьлар ТАСС корреспондентага физико - математически Iилмай доктора С. Г. Маковера, — Икар Лаьттах хьакхетаргья яхаш из событи ювцарца.

Икар мишта лел хьежаш волча Калифорнийски университета профессора самуэль Херрика иштта хоам бу, Икар ластта Лаьттах хьакхетаргья яхаш долa хабараш эра даьжадер, иштта США а. Цу гIулакхо цIаьккха а Икар мишта лел хьажанзеи Лаьттанна эгтара дукхагIа гаргакхаьчача хана бокъонца планета мичахьа хул хаизеи валанзар из. Гучадьннад царна юкъера эггара гаргагIа йола юкъ дукха совгIа-эшагIа йоацаш 6 миллион километр хургхилар.

Редактор М. К. ЛЬЯНОВ.

РЕДАКЦЕ АДРЕС: г. Грозный, Цlеча фронтовикий улица, 15. Телефонаш: редактора — 2-41-23; редактора зам. — 2-30-91; бехктокхама секретара — 2-45-48: партийни вахарен, промышленнии, юртбоахамеи, культураи, письмойи отделий — 2-25-72; корректорске — 2-09-20.

АДРЕС РЕДАКЦИИ: г. Грозный, ул. Красных фронтовиков, 15. Телефоны: редактора — 2-41-23; зам. редактора — 2-30-91; ответственного секретаря — 2-45-48; отделов партийной жизни, промышленного, сельскохозяйственного, культуры и писем — 2-25-72; корректорской — 2-09-20.

«Грозненский рабочий» издательства типографи, Революце проспект 7/84.

Типография из-ва «Грозненский рабочий», проспект Революции 7/84.

СФ05262. Заказ № 3906.